

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети
„Ёш гвардия“ нашриёти
Тошкент — 1968

Назови
ни
книжки
миз

Мухаррир ЎзССР Фанлар
академияси мухбир аъзоси
К о м и л Я ш и н
Тузувчи ва нашрга тайёрловчи
Х о л и д Р а с у л

Уз 2 Н 72   7—4—3   Уз 2

**Алишер Навоий туғилган куннинг
беш юз йигирма беш йиллигига**

НАВОИЙ СИЙМОСИ

Бу йил халқимиз ўзбек адабиётининг қуёши, улуғ мутафаккир шоир Алишер Навоийнинг туғилганига 525 йил тўлиши муносабати билан юбилей ўтказлади.

Жаҳон маданиятига қимматбаҳо дурдоналар қўшган буюк сиймолар орасида ўзбек халқининг шараф-шони, миллий ифтихори бўлган улуғ Алишер Навоий алоҳида ўрин тутди. Унинг буюк олқишларга сазовор бўлган истеъдоди ва порлоқ даҳоси ўзбек маданияти, адабиёти ва санъати тарихида яна бир давр очди, ўзбек адабиётини ғоявий ва бадиий жиҳатдан юксак даражага кўтариб, ижтимоий идеаллар, чуқур инсоний эҳтирослар билан бойитди. У ўз халқининг дунёқараши, фалсафий, ахлоқий тушунчаси, завқ-шавқ, тасаввур, орзу ва умидларини кенг ва юксак бадиий ифодаларда буюк мутафаккир сифатида тасвирлади ва янги бадиий ижоднинг қудратли намунасини намойиш этди.

Буюк Алишер Навоий ўзбек тилининг бениҳоя бойлигини, турли фикр мушоҳадаларини ифода этишда қудратли кучга ва кенг имкониятга молик эканлигини ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатдан исботлаб берди. У ўзбек адабий тилини ўз замонига қадар мисли кўрилмаган юксак бир даражага кўтарди, ўзбек тилида хилма-хил чуқур маъноларни ранго-ранг бадиий тасвирларда санъаткорона ифода қилиб, ўзбек тилининг гў-

заллигини, жўшқинлигини, қудратини, жозибасини, инсон ақлини юксалтирувчи кенг фазоларга эга эканлигини кўрсатди. Мутафаккир шоир фикрлар олами-ни бадий етук бўёқларда тасвирлаш жиҳатидан Саъдий, Ҳайём, Ҳофиз шеърлари, Низомий, Ҳисрав, Деҳлавий, Жомий дostonлари билан бир қаторда турадиган ғазаллар, қасидалар, рубойлар, мухаммаслар, дostonлар яратди. Ниҳоят унинг девонлари, эпик шеърятнинг намуналаридан бўлган «Хамса»си жаҳон адабиётининг қимматбаҳо инжуларидан бўлиб қолди.

Ўзбек адабиётининг бундан беш юз йигирма беш йил илгари яратилган гўзал обидаси — Навоий асарлари шу вақтга қадар фақат ўзбек халқи орасидагина эмас, балки Ўрта Осиё ва Яқин Шарқда қўлдан-қўлга, элдан-элга ўтиб қўшиқлар каби жаранглаб келди, ўз муаллифига буюк шуҳрат, ҳурмат ва олқишлар бағишлади.

Шунинг учун ҳам Навоийдан кейинги даврдаги ўзбек шоирлари Бобирдан бошлаб, совет шоирларига қадар уни ҳурмат билан тилга олиб ўз асарларида, шеър ва қўшиқларида эъзозлаб мадҳ этиб келадилар.

Ўрта аср адабиётидан баҳс этган ҳамма олимлар, тазкирачилар Навоий ижодига юксак баҳо бериб, унинг асарларини асл санъат, бадий сўзнинг юксак намунаси сифатида кўрсатиб келганлар. Навоийнинг адабий-бадий мероси, айниқса ғазаллари, дostonлари шоирнинг замондошларидан бошлаб кейинги аср шоирлари ижодиётида ўз таъсирини қолдирганлар. Бу таъсир фақат ўзбек шоирлари ижодидагина эмас, балки Ўрта Осиё ва Яқин Шарқ шоирлари ижодида ҳам яққол кўзга ташланади. Навоий ҳаётлигидаёқ, замондошларининг ўз ижодига эҳтиром билан яқиндан муносабатда бўлганлигини, балки ундан ўрганиб ижод қилганлигини айтган эди:

Эй Навоий, қилғали табъ аҳли жинси шеър назм
Назминг ўлди барчасига қофия балки радиф.

Навоий ижодиёти биринчи галда ўзбек адабиёти ривожланишига катта таъсир этиб, буқунгача ғазал, дoston ёзган шоирлар учун намуна бўлиб келган ва ўзбек шеъриятининг ривожланиши тарихида катта роль ўйнаган.

XVI асрдан бошлабоқ ўзбек шоирлари Навоий адабий мактабини давом эттирдилар ва унинг энг яхши гўзал анъаналарини яратдилар. Бобирдан бошлаб, XVII аср шоирлари Турди, Машраб, Вафой; XVIII аср шоирлари Ғозий, Равнақ, Нишотий, Шавқий, Мунис, Мужрим Обид; XIX асрнинг биринчи ярмида яшаб ижод этган Гулханий, Маъдан, Нодира, Махмур, Увайсий, Огаҳий; XIX асрнинг иккинчи ярмида яшаб ижод этган демократик адабиётнинг йирик намояндалари Муқимий, Фурқат, Завқий, Аваз Утар каби истеъдодли шоирлар Навоий анъаналарини шароф билан давом эттирдилар. Навоий ғазалларига муносиб муҳаммас боғлаш билан бирга унинг халқчиллик билан суғорилган ҳаётий фикр, ҳис-туйғуларини тарғиб қилдилар ва ўз даврларининг илғор қарашлари билан бойитдилар.

Инсон қалбининг умид-орзуларини буюк қудрат ва оташин эҳтирос билан куйлаган Навоий асарлари Улуғ Октябрь социалистик революциясидан кейин ҳам совет кишиларининг муҳаббат ва эҳтиромига сазовор бўлди. Шоирнинг асарлари юз минглаб нусхаларда нашр этиб келинади, ғазаллари эса сахна ва эфирда хилма-хил куй ва оҳангларда жаранглайди. Энг истеъдодли бастакорлар шоирнинг асарларига музика яратмоқдалар, шоирлар, рассомлар, ҳайкалтарошлар, наққошлар унинг хотирасини абадийлаштириш учун зўр ҳавас ва иштиёқ билан ижодий меҳнат қилмоқдалар.

Навоийнинг ижоди юксак баҳоланган совет адабиётшунослигида шоир ҳақида бир неча ўнлаб катта-кичик асарлар, монографиялар майдонга келгани каби бадиий сўз санъатида ҳам шоирнинг буюк сиймосини мужассамлантирувчи бир қанча асарлар яратилди.

Навоий ҳақида ҳикоялар, қиссалар, романлар вужудга келди. Давлат мукофотининг лауреати улкан адибимиз Ойбекнинг «Навоий» асари улуғ шоирга қўйилган бир қаторда ўзбек совет адабиётида Навоийга бағишланган бир қанча лирик шеърлар, дostonлар, баллада-лар майдонга келди. Бу асарлар ўзбек ва қардош халқларнинг улуғ шоирга бўлган чексиз муҳаббатини ва самимий ҳурматини намоиш қилади. Ана шу асарлардан таркиб топган бу тўпламга кирган шеърлар, айниқса Ғафур Ғулом, Ойбек, М. Шайхзода, Миртемир, Собир Абдулла, Ҳабибий, М. Бобоев каби шоирларнинг шеър ва дostonлари, улуғ шоир Навоийга бўлган муҳаббат туйғуларини, юрак ҳисларини ифодалайди. Турли бўгинларга мансуб бўлган шоирларнинг ҳаяжонли сўзлари, самимий мурожаатлари Навоий сиймосини қалб тубидан чуқурроқ ҳис этишга ёрдам этади.

Х о л и д   Р а с у л

Филология фанлари кандидати

Ксак тоғ оралаб ўкирган шернинг
Наърасига тенгдир акси садоси.
Беш юз йил янгради тоғдай Ватанда
Буюк Алишернинг асрий нидоси.

Она сутидан ҳам азиз нарса йўқ,
Бағир: форсий — сийна, арабчада — садр.
Кўкрак сути билан боққан ўғлини
Она юрт халқлари қилмоқдадир қадр.

Биринчи тамшанган сутнинг ҳурматин
Бутун ҳаёт бўйи оқлай ололган,
Теварак оламга кўркин кўрсатиб,
Ватан ва халқини йўқлай ололган;

Тирик одамларга насиба бўлган
Ҳаётий фароғат, жаҳоний алам:
Бирисини озгина эркалаб ўлиб,
Бирисини бир умр таъқиб этса ҳам:

Тўфон қуюнларда якка-ю ёлғиз,
Монолит, гранит ҳайкалдай мағрур,
Темурланг давлатин сўнги чоғида
Саркашу барҳаёт сўнмас шуур —

Дарахшон юлдузлар сари ўкирган.
Бўйнида занжиру, қалби озод шер,
Инсоний муҳаббат меҳри-ла вафо,
Эрку бахт тимсоли улуг Алишер.

Хирот тонготарин тасаввур қилиб,
Йигитлик умрингнинг камолин кўрдим:
Кариган чоқларинг қаро шомида
Хуросон ўлкасин заволин кўрдим.

Заволни билмаган порлоқ ижоднинг
Маърифат йўлида битмас хазина!
Инсоний камолат катта йўлида
Бир поя юксакроқ олтиндан зина.

Ўтмишдан беш юз йил тарихчи учун
Синчиклаб қараса куни кечадек.
Яшовчан кишига эндиги минг йил
Эртага қўлга кирган ўлжадек.

Беш юз йил ҳурматинг сақлаган ўзбек
Кеча туғилдинг деб қилади фараз.
Етук кишиларни яна минг йиллар
Халқ фарзанд атайди, жондан беғараз.

Ўзбек деб аталган озод улуснинг
Отахон шоирни қадрли устод.
Ошиқлар ғазалинг куйга солганда
Маъшуқлар дилининг хонаси обод.

Бирор шоҳ байтингни ёддош тутмаган
Каттадир-кичикдир, бизда киши йўқ,
Олтин балдоқдаги нифрит кўз каби
Асаринг биз учун бўлди қора чўғ.

Улуғвор халқимиз тарихда машҳур,
Гувоҳлик бера олур бунга Геродот.

Ўзбекни, тожикни қабила атаб,
Бирор лорд қилолмас ўтмишни унут.

Шарқимиз чумоли уя эмасдир,
Бирин-бировидан таниб бўлмаса,
Шўрлик бойваччалар, толеингиз шўр,
Афсуски, тарихдан таниб бўлмаса!..

Не-не тарихларни бошдан ўтказиб,
Талай жафоларни тортган эски Шарқ —
Не-не даҳоларни тарбият қилиб,
Офтобдай жаҳонни нурга қилади ғарқ.

Алишер Муштарий юлдузи каби
Ўзбек осмонида болқиган чоғи,
Яна бир муҳтарам ўғил кўргандай,
Каттароқ очилди олам қучоғи.

Электр барчанинг уйин ёритур.
Ва туз тотимида миллий фарқ йўқ,
Маърифат инсоннинг шерик хислати,
Ватани фазодир бўшаларкан ўқ.

Тирик фарҳодларни танимак бўлиб,
Олий юртимизга қилсангиз сафар,
Бу ерда ҳар битта тарошланган тош
Юксак умидлардан беради хабар.

Мирзачўл саҳросин суғора олган
Ширинсой қизлари тилаклариди,
Янги замонани йўргаклаб олиб,
Сизга тақдим этар билаклариди.

Алишер бобонинг холис нияти
Бизнинг асрларда ҳаётга кўчди.
Ильичнинг юз минг вольт чироғи ёниб,
Бойқаро саройин шамлари ўчди.

Меҳнатда қаҳрамон, жангларда ботир
Севмакда вафоли, дўстликда маҳкам -
Алишер орзуси бўлган авлодмиз.
Асримиз — кўркимиз, асримиз кўркам.

Юксак тоғ оралаб ўкирган шернинг
Наърасига тенгдир акси садоси.
Беш юз йил янгради тоғдай ватанда
Улуғ Алишернинг асрий нидоси.

Навой қадрини била олмади
Ложувард кошинли, олтинланган қаср.
Асил ўғиллари давлат қуролган
Яшасин коммунизм аталган бу аср.

1948

АЛИШЕР НАВОИЙ ҚАБРИ УСТИДА

(«Ҳирот» номли шеърлар
туркумидан)

илим равшанлигин ҳиссим йўлида офтоб айлаб,
Мозоринг бошида таъзим ила
Қулоғинг сўз эшитмас бўлса ҳам қалбдан
Ватандошлар саломин неча жилдли бир хитоб айлаб,
Навоий деб Мусаллога¹ келибман интихоб китоб айлаб,
айлаб.

Самарқанд, Андижон, Тошканду, Урганжу
Узинг нашъу намо топган шарафли-шонли Бухородан,
Сенинг орзуларинг рўёбга чиққан янги маъводан,
Туман Фарҳоду Ширин сув чиқарган бахтли дунёдан,
Ажаб гул даста келтирдим, унга заррин саҳродан
таноб айлаб.

¹ Мусалло—Ҳиротдаги қадимий намозгоҳ. Навоийнинг қabri шу ернинг ғарбида.

Китобинг кирмаган ўзбек элида хонадон
йўқдир,
Рубобий куйларинг ёд билмаган бир
жонажон йўқдир,
Етук авлодларингдур илму донишли, гумон
йўқдир,
Башар тарихини юз бор ўқи, бундай замон
йўқдир,
Кўнгилларни ёритдик маърифатдан моҳитоб
айлаб.

Ватан осмонида нурга тўла офтобни, юлдузни,
Буюк иқболни ижод айлаган мингларча гул
юзни,
Қоронғи шоми йўқ, доим мунаввар бахтли
кундузни
Жамолини кўришга бир умрлар юммайин
кўзни
«Навой ҳам ётар то рўзи машҳар тарки
хоб айлаб».²

1966

---

2 Бу сатр Навойнинг ўзидан.

ТУН БИЛА ТОНГ

(Навойй ғазалига мухаммас)

М

Менинг қароғиму онинг жамоли тун
била тонг,
Менинг заволимү онинг камоли тун била тонг,
Менинг куюк маҳим, онинг ҳилоли тун била
тонг,
Менинг фироқиму онинг висоли тун била
тонг,
Бу навъ даҳрда йўқ эҳтимоли тун била тонг.
Нечук тушунтира олдим буни гумон элига,
Ҳамиша ишқни қилғучи имтиҳон элига,
Ки, бирни икки дейиб бўлмағай замон элига,
Ғариб, зулфу юз бермас букун жаҳон элига,
Кўринмамиш бу иккиннинг мисоли тун била
тонг.

Қачонки зулмату нур ўрнини олмошадур,
Қаро бошимдаги савдо дилимга тирмошадур,
Қоним куярда танимнинг алангаси ошадур.
Тонгим ёруғу туним тийрадурки чирмошадур,
Кўнгил аро юзу зулфинг хаёли тун била тонг.

Не шомда васл умиди, не тонгда нурли хабар,
Не кечди райҳон нси-ю, не тонгда ғунчада
зар,

Не оқшомимда қадаҳ бор, не тонгда бир
соғар,
Не тунда айш насими, не тонгда меҳр магар;
Ки бўлди зулфу юзнинг поймоли тун била
тонг.

Дилингнинг кўзгусидин бир умрга кетсин
ғаш,
Ичар чоғингда шаробингадир ҳаёт аралаш.
Кечанг чароғи-ю кундуз қуёшидек дилкаш,
Тунинг хужуста, тонгинг қутлуғ ўлсин, эй
маҳваш:
Бу икки банда сенинг бўлди ҳоли тун била
тонг.

Кимки қайғу қўлидан яқони қутқорди,
Жаҳон ишини этак силкимакла битқорди,
Қоронғу кеча юриб субҳидам томон борди,
Бировки тонгу тунин бода бирла ўтқорди,
Яқинки бўлмағай андин малоли тун била
тонг.

Қилолмадим қора тун, нурли тонг заволин
кашф,
Нафас-нафас ўтаётган умринг уволин кашф,
Сиёҳ ҳаққи бу Мирзо, қоғоз жамолин кашф,
Навойи этмади зулфу юзинг хаёлин кашф,
Валек эрур ғамининг иттисоли тун била тонг.

1966

(Поэмадаи бир бўлак)

срларга элтиб хаёлни,
Баъзан ёрқин кўраман чолни...
Нуроний юз, нуроний соқол,
Кўзларида муҳаббат, малол,

Даҳо порлар пешонасидан,
Гўё қуёш булут ичидан,
Буюк кўнгил ва буюк фикр
Мавжи каби чизиқларда сир,
Кўркам, мағрур оз эгик боши,
Қуюқ, жиддий киприги, қоши.
Нигоҳининг маъноси нодир
Шундай боқар файласуф шоир:
Чехрасида ҳаёт мазмуни,
Тажрибалар ясамиш уни.
Донишманд чол, улуғ руҳга хос,
Бир табассум — тавсифга сиғмас.
Тавозеъи самимий, илиқ,
Ҳаракати нозик ва силлиқ.
Нафис бутун сиймоси, саси,
Нафис ишқи, ғами, нашъаси...
Ярим кеча, ўлтиради у,
Бир хитойи косада лим сув.
Ёнар титраб олтин шамъдон,

Токчаларга китоб қаланган,
Гидамларнинг қон гулларини,
Ендиради шамънинг нури.
Жихозларда тартиб ва маъно.
Ингичка завқ, оҳангга имо...
Қари шоир фикри тошадур,
У энкайган, тинмай ёзадур.
«Қирг-қирт» этиб сабоғич қалам,
Сукунатни бузади ҳар дам...
Нафис қоғоз бетларини шеър
Тўлдиради тоза ҳар сатр,
Юксак эди хаёл парвози,
Ранг-ранг яшнар, сўз чаманзори
Фикри — учи чексиз самога,
Кирган тоғдан энмиш шалола.
Зўр оғсада умр қуёши,
Ешлик ўти унинг йўлдоши.
Соч, соқоли қиров босса-да,
Ижодида ҳали ёз яна.
«Хамса»даги офтоб албат,
Буюк қалбдан бир учқун фақат.
Меҳнат учун туғилган одам,
Ишга қанча севги ва чидам!
Бу одамда қанча матонат,
Иш, яратиш — унга фароғат!
Ухлар эди гўзал «Унсия»,
Ухлар эди Ҳирот жимгина.
Посбонлар, миршаблар саси
Баъзан йиртар эди кечани...
Узоқлардан қичқирар хўроз,
У ишлайди, қалам қилмас ноз...
Қучган эди шоирни илҳом,
Ёзган сари руҳида ором...
Шоир кезар «бинафша боғ»ни
Чаманзорлар очар димоғни.
Хиёбонлар шундай гўзалки,

Сояда нур жимирлар секин.
Бир қўзғолиб мадорсиз шамол
Япроқларни елпиди хушҳол.
Шоир кўзи ҳар бир гўшада
Топар янги гўзаллик лавҳа...
Қушлар сайраб барглар ичидан
Эслатар, «Лисониттайр»дан.
Ҳар бир гули бу чаманзорнинг
Жон бағишлар тилига торнинг...
Илҳомидан ўзга йўқ бир ёр,
Усиз шоир кўнгли беқарор.
Илҳом унга беради ғазал
Гунчасини очар шу маҳал.

Гўзал кўшкка қайрилган замон
Мевазордан чиқади боғбон,
Кўзларида севги эҳтиром,
Бошни эгиб беради салом.
Бир мис товоқ ҳақиқий олма:
— «Тақсир, тотиб кўринг бир марта,
Илк узишим, бу йил мева мўл».
Шоир кулиб узатади қўл.
Олар икки ёқут олмани.
Жалб этади ранги, жилоси...
Ҳидлайди завқ билан сўнгра у,
Яшаради қалбида туйғу.
— «Болаларга улашинг ҳар кун,
Ўзга қувонч йўқ улар учун»,
Шоир кўшкка чиқаркан, уни,
Қўлтиқлайди таъзимкор қули.
Кўшки шундай ҳавойи, юксак,
Елпар жонли новда ва чечак,
Гидамларнинг жонли лоласин
Енгил босиб, ипак жомасин
Ешиб, секин ўлтиради у,
Бир жуфт қумри қафасда: ҳу-ҳу!

Яшил боғлар ва экинзорлар,
Тўлқинланиб кўзни қувнатар,
Ана қарши тепада чўпон,
Содда найин чалар ногихон...
Пастда деҳқон чопади ерни,
Оғир меҳнат эзган у эрни,
Ялангоёқ ва эгни чурук,
Манглайида дард ва қад букук.
Шоир фикрин ўрайди булут,
Гўё дардин сўйлар бутун юрт,
Маъмурликни бериб оламга,
Деҳқон ўзи ботармиш ғамга.
Қани қонун, қани адолат?
Халқни талаб золимдан роҳат...
Улусни ким этар бахтиёр?
Маст, бепарво тахтда ҳукмдор.
Ана Ҳирот илинар кўзга,
Ётар чангдан юпқа бир бўзда,
Масжид, жомия ва мадрасалар,
Ҳиллоллари кўкда ялтирар.
Шоҳ, шаҳзода бек саройлари,
Зангин кўшки, тоқу-равоқи,
Ярқирайди чўмиб қуёшда.
Бу — муҳташам «оқ суяк» Ҳирот,
Май, мусиқа қайнаган ҳаёт.
Кийим заррин, идишлар заррин.
Мусиқи, рақс қувар ғам гардин.
Айшу ишрат ва кайфи сафо
Гирдобига ботган бир дунё,
Ҳар бирида ҳисобсиз кўп мол,
Тавсифидан ҳар қандай тил лол.
Ҳар қадамин ўпар қўл, кўзи,
Битар лабдан учган ҳар сўзи.
Ҳар бирида бир даста хотин...
Гўзал қизлар ёш латофатин
Қўпол ҳирслар панжаси эзар...

Кўзларда бир сиёҳ дард кезар.
Қул, канизлар бошида кимлар?
«Хоним ойим», «султон бегим»лар...

Ана умда ерга ястаниб,
Катта Ҳирот ётар чанг ёпиб,
Чолдеворлар, кулбалар муш-муш,
Ҳазар қилар қўнишга бойқуш.
Улус яшар қиш ва ёз муҳтож,
Кучи — қони: хазинага бож...
Ҳар нафъ қашшоқ, косиб, ҳунарманд
Машаққат-ла руҳлари пайванд...
Кампирларнинг чархи сингари,
Эзгич, рангсиз хаёл оҳанги.
Бу Ҳиротнинг сирини билган
Шоир қалби ёнар ичидан.
Оч ва хароб машҳур Хуросон,
Унда қаттиқ зулм ҳукмрон,
Зулм солмиш ҳаётга кир занг,
Одил ювиб берса олтин ранг...
Шеър ва фан била «ярқироқ» —
Тождан буни кутди у кўп чоқ.
Лекин шоҳнинг бутун хаёли,
Ишрат сафо ва улус моли —
Билан тўла ютоқ хазина!
Давлат унинг кўлкасигина...
Қора туни деса ёруғ кун,
Ким чайқамас «балли!» деб бўйин,
Дўст шоирнинг мулойим саси,
Ёқмадими шоҳ ғазабини?

Сурди уни шоҳнинг қувғини,
Бошдан кечди ғурбат қуюни...
Сарой тўлган эди оч кинга,
Чиқмасдан у кирмади қинга.
Заҳар билан шоир изини —

Шеър — санъат нур қандилини
Сўндирмакчи бўлмадими шоҳ?
Бундан ортиқ бўлурми гуноҳ?
Ялтираган маст, чиркин гуруҳ,
У даҳага солди, ғам, андуҳ,
Лекин, яна нафрати қайноқ,
Ишонч ҳали қуёшдан порлоқ.

Тафаккурни узди шу дами,
Еш мулозим чиройли саси!
— «Рухсат тилар икки мусофир».
— «Мен мамнунман, кирсин» дер шоир.
Икки йигит, қозондай салла,
Эски тўнлар олача малла.
Юзларига мушкул сафар из —
Солган, улар ориқ ва рангсиз.
Улар қўйиб қўлни зинага
Туришарди чол ҳузурида.
Шоир кўзи сўрайди савол,
Бир баён этар ҳол-аҳвол:
— «Сиз меҳрибон, паноҳингизга
Сигинамиз, минг қуллуқ сизга.
Биз фақирлар толиби илм,
Самарқанддан чиқдик, биз етим,
Гоҳ эшакда, гоҳ пиёда...
«Ғайрат берди сизнинг остона»
— «Ғайратингиз учун офарин»
Мадраса, жой, нафақа тайин.
Уларни йўлбошлар мулозим,
Сўнг йиғилар нуктадонлар жим.
Фан санъатнинг гуллари бутун
Тўпланганди суҳбати учун,
Бир кўп шоир, бир қанча олим.
(Муаррих ҳам табиб, мунажжим),
Неча машҳур мусиқашунос,
Уч-тўрт ҳофиз — киборларга хос:

Афлотун ҳам Арасту фикри,
Неча олим, қаҳрамон зикри,
Фалсафадан «илм-ром» гача,
Мавзӯ бӯлар мубоҳасага,
Гўзал бир байт ёки рубоий
Қанча чўзар муноқишани.
Баҳсни кесар ора-сирада
Ҳар хил ҳазил ва мутойиба,
Зўр қаҳқаҳа учади бир зум,
Устод юзи тўла табассум.
Кўп майл етар латифа сарн,
(Кошки бӯлса мулла Биноий)
Сўнг, машшоқлар, ҳофизларга гал,
Уқилади форс, туркий ғазал.
Мажлис завқи етади авжга,
Куйлар солар ҳисларни мавжга,
Садолар-ла шоир — бастакор
Фикри топар сеҳрли диёр...

Шоир отда борар шоҳ сарн,
Ҳирот яшар ҳар кунги каби.
Ҳалвофуруш мақтар матойни,
Кампир элтар олган ғўзасин.
Бир эшакка чўп-ҳасни ортиб,
Ўтинчи ҳам боради ҳориб...
Бир ўғрини қилиб сазойи
Судрашади неча сипоҳи.
Юракларни зир-зир қақшатиб
Арғимоқда учар бир нонб,
Бир зўравон, ориқ амалдор
Тимга кирди: қайғуси бозор...
Неча рангпар муллабаччалар
Бир жувон-ла имлашадилар...
Расталарда зўр ғовур-ғувур.
Баззоз бойлар ўлтирар мағрур.
Тоғ-тоғ шоҳи ичида бир чол —

Машхур ҳасис, егани увол..
Шоир кечар, аста, улуғвор
Шеъри, иши билан донгдор.
Еш, қарининг саломни ҳадсиз,
Жавобсиз у қолдирмас ҳаргиз.
Шоир сарой қулликчилари —
Билан ҳозир кирар ичкари.
«Боғ-жаҳон оро» гўзал, шан,
Шўх қўшиқлар, гуллар ва чаман.
Кириб шоҳнинг қошига шоир,
Таъзим, қуллуқ ила қиладир,
Тез қариган, бу айём султон,
Ўлтирарди бир фалажесумон:
Ҳирот айшнинг чиркин сояси
Сиймосининг чин ифодаси..
Атрофида кўп гўзал жувон,
Зийнатида йўқ бирон нуқсон.
Тартиб, одоб ила турарди,
Базмда май сероб оқарди,
Бунда беклар, бир кўп мансабдор --
Шоҳга яқин аъён, дўст-ёр,
Асл тошлар ранг-ранг порлаши,
Вазир ҳам бек юзлари бир зум
Чизди ажиб қийшиқ табассум,
Шоҳнинг ширин сўзин, ҳийлакор —
Маст кўзлари этарди инкор.

Шоҳона базм кеча хуш хандон:
(Базмсиз кун билганми Султон?)
Ҳар кунгидай бу мажлис чанқоқ,
Қадаҳлари ёқутдай порлоқ
Соқилар ҳам қуяр бетиним,
Зар косалар учади лим-лим:
Тортилади гуногун таом,
Олтин, кумуш идишлар тамом,
Барча кўзда шароб жилваси —

Баъзиларнинг тушди салласи.
Муסיқи ҳам келди фарёдга,
Мастлар боши чайқалди «дод»ла,
Гир айланар машҳур раққослар.
Кийимлари гавҳар, олмослар —
Билан кўзни қамаштирарди,
Қилиқлари ҳирсени қўзғарди;
Ҳали базм ибтидоси бу,
Давом этиб авжга чиқар у,
Кеча бўйлаб қанча ҳангома,
Қанча шовқин бўлажак яна...
Етим-есир тўла Хуросон,
Авжга чиққан зулмидан фиғон.
Шаҳзодалар бир-бирига ёв,
Бир-биридан ортиқ эл талов,
Султон ботган ишратга мудом,
Бузуқилар бошида имом.
Бу мажлисга бегона шоир
Туйғуларин қилолмас зоҳир.
Йигитликда чидади ночор
Энди қалбда ўзга завқлар бор.
Бу алдамчи дабдабалардан,
Шовқин-сурон, ҳангомалардан
Қўл силтамоқ унинг муроди,
Кетса ўзга бир диёр сари.
Илҳомига чуқур ботароқ,
Оғир меҳнат билан ёнароқ,
Сурмак истар яратиш завқин,
Эшитмаса мастлар товушин!
Шоҳ шоирга «марҳамат» қилиб,
Чақирарди, дерди керилиб:
— «Кураш қилди икки паҳлавон
Деса бўлгай офарин жаҳон.
Қўчқорлар ҳам яхши қилди жанг,
Гулғуладан қулоқлар гаранг,
— «Бўлмадингиз, сизда йўқ шафқат...»

Султонга хос сархуш шикоят!

Шоир чиқди, қалбни ёқар ғам,
Фикрларни қучар жаҳаннам.
Тун... қорага бурканиб шаҳар
Ухлар эди тингандек қадар.
Утар экан бир маҳалладан
Эшитди у: кичик кулбадан
Биров гўзал сас ва куй ила
Шоир шеърин ўқир оҳиста.
Шеърларининг узоқ ва яқин
Улкаларда шуҳрат топганин —
Билар эди. Аммо, шу онда,
Севинч тошиб кетар бор қонда.
Курашларнинг ортидан бешак,
Бутун умр руҳ берган истак
Жаранглади жўр бўлиб созга
Она тилни еткизди ёзга,
Мўл-мўл тўкди санъат мевасин,
Бўхтончининг кесди нафасин,
Ярашарди унга ифтихор.
Шеър аҳлига бўлди байроқдор...

1937 йил декабрь

ШАЙХЗОДА
НАВОИИ
(Баллада)

Ў

ирот қалъасида кўп қадим қўрғон,
Асрлар йиқитмай мужассам турган,
Яна айш-ишратда Темурийзода,
Сархуш қаллаларга амр айлар бода,
Яна мастдир Султон Ҳусайн Бойқаро,
Кеча кўп қоронғи, ҳатто ой қаро,
У ҳам зуваласи нозик шоирдир,
Ғазаллар тўқишда анча моҳирдир.
Афғонли, эронли қуллар пайдарпай,
Кумуш қадаҳларда тошур эди май,
Дуторнинг, чағларнинг, уднинг садоси,
Осмонга чиқарди машшоқ нидоси,
Олтин хатгоҳда ўлтирмиш султон,
Елпиғич елпийди оҳуйи—Ҳўтон.
Кўп дилкаш рақс айлар Ҳинду қизлари,
Тизилар Хеванинг инжу қизлари,
Султоннинг анчага етса ҳам ёши,
Ашула истайди туманли боши.
Сатанглар лабида учар жилвали —
Амир Алишернинг сўнгги ғазали:

«Кўнгилининг хонумонин берди барбод—
Ғами ишқингки, хонумони обод,
Мени ёд айламак нечун унутдинг
Унутиб нетти гоҳи айласанг ёд?

Сенга сайд бўлгали урён бўлибман,
Қачон юлди тириклай қушни сайёд?
Кўнгул жинси башардин асраб охир —

Мени девона қилди бир паризод,
Навойй, ёр фарёдинга етмас,
Анинг фориглигини айла фарёд!»
Не хуш дебди ул ғамли дардман,
Ғамгинлар дилига ғам қилар пайванд,
Лекин зиёфатда кўринмас шоир,
Султон буюради: «Топилсин ҳозир!»

Ҳирот қалъасида эски кошона,
Акс-садо берар тунда паймона,
Оғир уйқуларга толгандир Ҳери,
Гўёки чарчабди азалдан бери.

Ҳерининг энг танҳо бир гўшасида,
Боғларга элтувчи тор кўчасида
Пойтахтнинг хилватгоҳ маҳалласи бор,
Унда шинам уйнинг дарвозаси бор.

Боқчаси ям-яшил, девори сариғ,
Болохонасида доимо ёруғ,
Бу ерда қаламни юргизар шоир,
Дунёи-оламни ҳам кезар шоир.
Самарқанд, Исфиҳон ва Румни кезар,
Арманни, Ширвонни, Қримни кезар.
Файласуф шоирдир, ҳикматпараст у,
Унга ёр Афлотун, Луқмон, Арасту.
Узишар Низомий устози ила,
Хисрав-ла, Саъдий — Шерозий ила,
Жўмард қаламидан ҳаёт берилар,
Ўлган қаҳрамонлар яна тирилар,
Отланиб лашкарни бошлар ботирлар,
Золим подшоҳлар қочар дарбадар.
Шоҳларни яратар шоирлар шоҳи,
Аммо кўп мунглидир Лайлининг оҳи,
Қафасда ўртанар вафоли кумри,
Мажнуннинг саҳрода ўтмоқда умри.
Ишқининг ҳеч қайтмас мардидир Фарҳод,

Эвоҳ, унинг ҳам насиби фарёд.
 Бу ғамгин мусибат уни тиглайди,
 Шоирнинг ўзи ҳам бунга йиғлайди.
 Нега ранглар ичра кўпдир қаро ранг?
 Нега бу дунёда келишмас оҳанг?
 Буни на замона ечди, на мози,
 Кўп узоқ чўзилди тақдирнинг нози,
 На Сино ҳал қилди, на Арастуси,
 Бунга жавоб берар буюк келгуси,
 Навоий ўйлайди бош солиб қуйи,
 Қулоқда жаранглар иқболнинг куйи...
 Ёзаркан «Хамса»нинг энг сўлим бобин,
 Одамзод зеҳнининг гўзал китобин —
 Эшикда тақиллар ясовул қўли,
 Султон даргоҳининг номаълум қули.
 Дарахтлар уйғонмиш, яшнамиш кўклам,
 Шоҳ мисраъ устида ишлар шоир ҳам,
 Хайҳот, уни энди Султон чақирар,
 Бу кун ҳам Султоннинг анча кайфи бор.
 Эҳтиром ичида адиб кутилар,
 Урфларга муносиб гуллар тутилар,
 Ҳасадни яширмас вазир-вузаро,
 Таъналар қилиниб кулгилар аро,
 Кийимлар музайян, руҳлар ёввойи,
 Кўп яхши билади буни Навоий.
 Султон буюради: «Қани, эй шоир,
 Саройда номингиз Амир Алишер,
 Эй, собиқ муҳирдор, айтнинг бир шеър!..»
 Навой чертиб ўз бармоқларини,
 Созлайди танбурнинг қулоқларини,
 Йиғлар ва йиғлатар тор пардасини,
 Айтиб ўз шеърининг парвардасини:
 «Май ичингким, даҳр эли ичра кўп
 истаб топмадик
 Аҳду паймонида бўлган устивор, эй
 дўстлар!»

Ёрингиз васлин ғанимат англабон шукр
айлангиз,
Ким Навоий бўлди бекасликда зор, эй
дўстлар!»

Кўп нозик илинар ғазалнинг тиғи,
Асира дилбарлар бошлайди йиғи,
Оҳ, яна эсига «Хамса»си тушди,
Навоий хаёли мисрага учди,
Ижозат истайди сархуш султондан,
Шеърга май қуйган соҳиб-қирондан,
Чунки уни кутар уйида мисраъ!
Лайлиси, Ширини, Искандар, Ҳисрав,
Навоий қўлида сўнги май жоми,
Уни чақиради Низомий, Жомий...
Навкарлар кузатар «Шоҳнинг дўсти»ни,
Чироғлар ёритмиш шоир устини.
Ҳаётнинг бевафо нозига доир
Байтлар айтишда устодир шоир:
«Тут гадолиғни Навоий муғтанам,
Шоҳлар олдида бош индурма кўп!»
Сен тинмай юз минглаб байтлар биткансан,
Адолат ахтариб ўтиб кетгансан.
Кўзингда гўзалдир фақат яхшилик,
Ишонгин, шу кунда бўлсайдинг тирик —
Ленин нишонига бўлардинг сазо,
Олий Советга ҳам сайлардик аъзо.
Афсуски, беш аср ажратди бизни,
Лекин сўндирилмас шамол юлдузни.
Бошингда сақлардинг ақл нуқрасин,
Даҳонг ёриб ўтди асринг маррасин.
Эй ўртоқ Навоий, зўрсан, йириксан,
Сен тирик шоирсан, руҳан тириксан.
Сен ўзбек халқининг ўлмас виждони,
Миннатдор элингинг соғ граждани!

1939

ЎЛМАС СИЙМО

ау

зун тунлар бедор ва танҳо

Ўтираман тикиб кўзимни.

У келади ярқироқ сиймо,

Унутама бир дам ўзимни.

— Сиз ўшами, келинг, марҳабо.

— Мен ўшаман, лол бўлма, бўтам.

— Кўз тутганман, муҳтарам бобо,

Кўз тутганман азизим, отам.

— Мен ўлганман, унутдингми ё?

Лекин, шоир ўлмаган ҳали.

Сиймосида барқ урди зиё:

— Балли, саҳар суҳбат маҳали...

Кўз олдимда нуроний сиймо,

У забардаст қаламкаш инсон.

Дафтаримга қилади имо,

Ғазалимни ўқидим ҳайрон.

— Балли, деди, — андак ҳавас бор,

Ҳикмат деган ғазалга ҳусн.

Чидам даркор, вазминлик даркор —

Куйлагали эрлар туйғусин.

Умринг ёруғ, ватанинг — учмох,

Мендан сўра, мен ёниб ўтдим.

Англамади замона, эвоҳ,

Замонларки, ёруғ кун кутдим.

Бешигим у қадимий қалъа,
Балки оғам у Баҳром сардор,
Балки онам нозанин Лайло,
Балки синглим Ширин нолакор.

Балки юртим у зангин дара,
Балки дўстим Фарҳод паҳлавон,
Аммо, асринг — баланд юз карра,
Ҳар пояда улуғ бир достон.

Искандардан ўтик ва аъло
Муз тоғида у тўрт қахрамон.
Шириндан ҳам кўзлари шахло,
Қизлар кўрдим, фахри бир жаҳон.

Тилсимларни очур бегумон,
Полвонлари эртақдан баланд,
Қуёшларки, қочади туман,
Замоналар кутган, жон фарзанд.

Озод элнинг армони борми?
Мен у чоқда ёш тўкдим талай.
Бугун боқиб кўзим тўярми?
Ҳар ким ҳам дер: шоиринг бўлай...

Шоир кетди... Кўз узмай қолдим,
Кетди буюк у аламдийда.
Чўчиб турдим бир назар солдим,
«Хамса» турар бошим тагида,
Кўк ғуборсиз, авжида қуёш,
Лайло янглиғ вафодор ва ёш,
Достон ила ухлаб қолибман,
Тушларда ҳам шоир суҳбатдош.

1940 йил

Қ

ушлар, ҳей, кетманг узоқ,
Қўймайман сизга тузоқ.

Бўзтўрғай, бўзлашайлик.

Турумтой, сўзлашайлик.

Қалдирғоч, қувлашайлик.

Бетилмоч қувнашайлик.

Саъваой, сайрашайлик.

Сойма-сой яйрашайлик.

Қушлар, ҳей кетманг узоқ,
Қўймайман сизга тузоқ.

Чўчиманг, ҳой чумчуқлар,
Лайлагу чуғурчиқлар,

Кўкқарғаю, зарғалдоқ,

Булдуруқ ҳам тувалоқ,

Суқсур, оққув, тустовуқ,

Сайранглар менга ёвуқ.

Ўйламангки отгум тош,

Ўйламангки мен бебош...

Кетманг йироқ, қушлар ҳей,
Гўё ёруғ тушлар ҳей,
Қуш юрти — мен севган юрт,
Тўқай, толзор, қопчиғой.
Мендан қочма, ҳой бургут,
Дўстлашайлик, қарчиғай.
Каклик, тўти, бедана,
Сепай тариқ, седана,
Келинг, ҳа, сирлашайлик.
Келинг, ҳа, тиллашайлик.
Узоқлашманг, қушлар ҳей,
Гўё ёруғ тушлар ҳей.
Қафасга солмайман, йўқ.
Кўнглингизни тутинг тўқ.
Тотув, иноқ бўлгум бор,
Тилингизни билгим бор.
Бу бола тантиқ, деманг,
Яъни бемантиқ, деманг.
Тантиқлигим эмас бу,
Мундақа ўйламанг хом.
Тилингиз биларқан-ку
Ахир Алишер бобом.

* * *

Бобомдай бўлсам, дейман,
Қуш тилин билсам, дейман.

1967

БАХШИНИНГ АЙТГАНЛАРИ

Қ

ани, сўйла, севган созим!
Жаранглагил, хуш овозим!
Бурунгига кўз ташлагин,
Утганлардан сўз бошлагин.
Эшитганини сўйла бир оз.
Навоийдан куйла бир оз,
Тимсолдир «Искандарнома»
Номасида кўл ҳавгома:
Шоҳ Искандар замонда,
Мағриб замин томонида
Улкан қирғин бўлган экан,
Қир ўликка тўлган экан.
Улган экан мағриб шоҳи,
Кўкка ўтиб лашкар оҳи.
Жой тополмай жон қушига,
Қочган экан туш-тушига.

Бир ёқ бўлгач катта қирғин,
Шоҳ Искандар тузмиш йиғин,
Ёрлиқ қилмиш: ҳар ён чопинг,
Оқил, комил биров топинг,
Мамлакатга улуг қилай!
Кишварини ёруғ қилай!
Шоҳ Искандар жавоб истар:
Халойиқни ўта қистар,
Эл биракай айлар жавоб:

— Э, подшоҳ, диллар кабоб,
 Ундай одам қолгани йўқ,
 Сўзимизнинг ёлғони йўқ,
 Магар, қолди биров омон,
 У ҳам бўлса телбасимон,
 Ҳликлардир суҳбатдоши
 Гиёҳ — кўкат нону оши,
 Тириклардан топмай улфат,
 Кезар танҳо, умри кулфат...
 Шоҳ Искандар бермиш фармон:
 — Топиб келинг ушбу замон!
 Эл гадони бошлаб келди,
 Кўзларини ёшлаб келди,
 Оёқ яланг, боши яланг,
 Гўё итлар қилмиш талон,
 Ёқаси чок, кўкси пора,
 Кўрар кўзга бир бечора,
 Даҳр ишидан силккан этак,
 Икки қўлда икки суяк.
 Шоҳ Искандар кўрсатди жой.
 Қаршисига келди гадой:
 — Не суяклар? Маънисин айт!
 Не савдонг бор? Барисин айт!
 Деди: ёлғиз кетар эдим,
 Гўр оралаб ўтар эдим,—
 Чаноқларга тушди кўзим
 Савол бердим ўзга — ўзим:
 Қайси бири подшоник?
 Қайси бири гадоник?
 Қиммати бир ўлганида.
 Аммо, тирик юрганида,
 Бири ғариб, бири устун...
 Бу не жумбоқ, бу не тугун?
 Жавоб ёқиб Искандарга,
 Шундай дебди дарбадарга:
 — Билдим, тилинг узун начанд,

Ҳимматинг ҳам бўлса баланд,
Кишварингга шоҳ этайин,
Мушкулинг кушод этайин...

Дебди: сукут — ҳиммат менга,
Тириклигим қиммат менга.
Истайсанки, шоҳ бўлайин,
Шоҳларга гадо бўлайин...
Шоҳо, тахтга йўқ рағбатим,
Тўрт нарсада бор ҳимматим:
Айтсам, бири — мангу ҳаёт.
Бўлмасин чек ва тўқин зот...
Бири — мангу йигитлик пайт,
Қариликка, демасин қайт...
Бири — битмас — кетмас давлат,
Чочиб адо этмас давлат...
Бири — шодлик, бўлмасин ғам,
Мангу йироқ юрсин мотам...
Тўрт тилгим бера олсанг,
Бериб кўкрак кера олсанг,
Фармонингни бажо этай,
Йўқса, қўйгин, бундан кетай...
Шоҳ Искандар ҳайрон қолди,
Бошини букди, ўйга толди,
Гадо йўлга тушди дарҳол.
Чурқ этолмай шоҳ қолди лол.
Созни созлат, бармоқларим!
Қилни бўзлат, тирноқларим.
Пардаларни озод ушла,
Улан, ўлан дилни хушла,
Қўшиқларинг янграта бер,
Кўнглингни оч, яйрата бер:
Қадим шоир қилган хаёл,
Бурунгида қолган савол
Чигал жумбоқ, мушкул тугун
Ечилганинг кўрдик бугун...

Ким жумбоқни ечган одам,
Ким у ўзи, нури олам?
Қайдан келди бу саз замон?
Чоллар бўлди шўх, навқирон.
Ким келтирди мангу ҳаёт.
Ким у ўзи, ким ўша зот?
Ким тугалмас давлат берган?
Ҳам давлат, ҳам савлат берган?
Қайдан бунча шодмонлик?
Дил мулкида ободонлик!
Уша учун олқишларим,
Илҳомларим, болқишларим
Уша учун, ўша учун!
Мақтамасин шоир нечун?
Қўли силар бошимизни,
Қаримизни, ёшимизни,
Ёруғ йўлга солган ўша,
Ҳар қадами янги кундир
Ҳар баҳори гуно-гундир,
Берди ажаб ҳур замона,
Бахт олурмиз қона-қона...
Одамизод орзусини,
Беғубор бахт кўзгусини
У яратди, этди барпо,
Унда меҳр, унда вафо...
Эй тўлқинлан, оқ ўланам,
Чақмоқ бўлиб чоқ, ўланам,
Жўр бўл, қолма тоқ ўланам.
Кўнгилларни ёқ, ўланам!
Мангу ҳаёт келди элга.
Мангу давлат келди элга,
Келди мангу навқиронлик,
Келди мангу шодмонлик...
У сабабкор, у халоскор,
Удир устоз мардонавор,
Партиядир ўша устоз:

Минг қасида ва дoston оз
У бор, тоғлар очар конлар,
У бор, хирмон тўлиқ донлар,
У деб, денгиз гавҳар берур,
У деб, дарё даштга келур,
Удир элга сардор ва бош,
Шунинг учун эллар қардош.
Шунинг-чун ҳур одамизод
Муъжизалар қилур бунёд,
Шунинг учун кўнгил тўлиқ,
Ёвларининг ранги сўлиқ.
Мушкуллардан олиб ўтар,
Ҳар қадамда ғолиб ўтар.
Кўрганмикан кекса жаҳон
Шундай асл, зўр қаҳрамон,
Кўрганмикан бирон эл-юрт
Баландпарвоз шундай бургут?
Йироқларни кўрар кўзи,
Жаҳон бўйлаб янграр сўзи...
Айтилганда унинг номи,
Жаранглайди фалак жоми.
Қарсак чалар минг-минг қўллар.
Учқур қизлар, мард ўғиллар,
Йигит бўлган минг-минг чоллар,
Қад кўтарган ойжамоллар,
Қарсак чалар юз минг овул,
Чегарада мард қоровул,
Яйловларда зийрак чўпон,
Далаларда тийрак деҳқон...
Юлдузларнинг жимиллаши,
Дарёларнинг лимиллаши,
Ариқларнинг шовволари,
Далаларнинг наволари.
Заводларнинг қўшиқлари,
Ватаннинг тинч уфқлари,
Самолётнинг шовқинлари,

Зар бошоқлар тўлқинлари,
Жилваланган оқ саройлар,
Гулзор бўлган тақир жойлар,
Кеча озод бўлган эллар.
Бугун нурни кўрган эллар
Гулистонлар, дара, қирғоқ.
Ҳар яшил тол, ҳар кафт тупроқ
Сезар улур бахт айёми.
Айтилганда унинг номи...

* * *

Эл айласа гар ихтиёр,
Чангалзор чаманзор бўлур.
Тақдирига эга диёр,
Кун сайин йўғи бор бўлур.
Камол топар ҳали юз бор,
Евузга жаҳон тор бўлур,
Партия бор — ғалаба ёр,
Эя ўқ ўтмас ҳисор бўлур...

1939

арёси кўп дардга даво, яли-яли,
 Лим-лим оқар бўлмас адо, яли-яли.
 Ҳовлиқиши телбанамо, яли-яли.
 Боқмай ўтар асти қиё, яли-яли.
 Шовқинидан тўлди ҳаво, яли-яли.

Қирғоғида қирғоғи йўқ дашт ётар,
 Телба оқим қанча теран, шўх ўтар.
 Ташнасига қатра сув берса нетар.
 Қатра тугул, заррасига зор этар,
 Мағрур ўтар шому сабо, яли-яли.

Дарё жамолини кўрарманми, дер.
 Ошиқ экан қанча замон ташна ер,
 Қанча замон бўсасини энди бер.
 Тўйни қилур танги элим нарра шер,
 Дашту дала топди сафо, яли-яли.

Дашт юзига юрди элим қаҳрамон,
 Қудрати зўр — топмағуси тоғ омон:
 Бахт сувини очғувси у бегумон,
 Бўстон ўлур, сувга қониб ҳар томон,
 Тўлқинида меҳру вафо, яли-яли.

Бўйларида суқсур учар, ғоз учар,
 Қирғовул, оққувлар этиб ноз учар,

Булбул ўқир, нағма хушовоз учар,
Ғишни қувиб, кўклам учар, ёз учар,
Кўкка тўлар савт-савдо, яли-яли.

С о б и р АБДУЛЛА

УСТОЗ НАВОИЙ

(М у х а м м а с)

9

Навоий, умрлар бир яхши даврон
Кўрмадинг даврон вафосини шараф-шон
Доймо аждарга дуч келдинг, қачон кон
Жон учун тан истадингу, тан учун жон
Топмадинг имкон учун имконин, имкон
истадинг,
истадинг,
истадинг,
истадинг.
истадинг.

Солди шум давронда зулм аҳлига ғавғо
Мақсадинг сир тутди беш юз йил, муаммо
Шеър қийматда жавоҳир бўлса, дарё
Истади покиза бир давронни доно сўзларинг.
Яъни, шу давронда сен ҳам бирга жавлон
сўзларинг,
сўзларинг,
истадинг.

Сен ҳаётсан, биз билан қимматли ижодинг
То жаҳонда халқ ҳаёт, халқ оғзида ёдинг
ҳаёт,
ҳаёт,

Ҳар асар фарзандларинг соғ, сатр —
авлодинг ҳаёт.
Ширининг доим саломат, ГЭСда Фарҳодинг
ҳаёт,
Бўлди барча истагинг тунда чароғон
истадинг.

Энг баландпарвоз шоирлар баланд
парвозисен,
Шеъринг дунёсининг сен энг гўзал
пардозисен,
Гарчи маҳрумсен, ва лекин давримиздан
розисен,
Дейди ишқ аҳли тасанно, сен аруз устозисен
Доимо сўз денгизидан «Дурру ғалтон»
истадинг.

Тошкент пештоқида зарҳалда отинг ўқилур,
Ёд этиб шеърингни мактабда, ҳаётинг
ўқилур.
Саҳналарда, радиоларда баётинг ўқилур.
Қиссаси шулким, муҳаббат, илтифотинг
ўқилур.
Дўндириб ўлмас асарларни ғазалхон
истадинг.

1966

ау

ор девон гулшани ичра кезишиб бир
неча ой,
Қилишиб сайру-гамошо, туну-кун ишлар эдик.

Бирлашиб лазҳада ҳар сатрини биз бир
мактаб,
Шеърият бобида зўр касбу фунун ишлар
эдик.

Гоҳ жилолар беришиб дилга китоб
сайқалидан,
Олишиб руҳ, умрларни узун ишлар эдик.

Гоҳ сўз денгизида биз қилишиб ғаввослик,
Гоҳ осмонга ғазал бирла устун ишлар эдик.

Гоҳи Ширин тоғида тоғ қазишиб чун Фарҳод,
Гоҳи Лайли чўлида шакли жунун ишлар эдик.

Баъзида унда чуқур маъни билан бош
қотириб.
Гаҳ муаммони ечиб, гаҳи тугун ишлар эдик.

Гаҳ газалларни солиб куйга, уни
қичқиритиб,
Авжида гоҳи баланд шовқун ун ишлар эдик.

Гоҳида чалғинавозлар қўлидан соз эшитиб,
Иш аро базм қилиб, гоҳ патефон ишлар эдик.

Йўқ эди хотиримиз кўзгусида ғам занги,
Шодлик нашъаси дилларда фузун ишлар
эдик.

Бешикамликни қилиб бартараф андоқким,
тоғ,
Иш мақомида тутиб сабру суқун, ишлар
эдик.

Ўрганиш қасди билан шеър усули расмин
Энди эмаски бу ишларни бурун ишлар эдик.

Собир, Уйғун била Маҳжур, Анисий, Боқий,
Бешта улфат қилишиб базму ўйин ишлар
эдик.

К

влай шарх қай бирин дардимни айтайму
 давосинму,
 Дейин қайсини ул бемеҳрнинг муддаосинму,
 Нигорим оразинму ё юзимнинг каҳрабосинму,
 Ғамимниму дейин ё беғам элнинг
 можаросинму,
 Кўнгил ҳолинму дей, ё кўнглим олғоннинг
 жафосинму?

Тутай пинҳонму элдин ё шикоят айлайин
 бир-бир,
 Дейинму хоҳ демай ул ишвагара этмагай
 таъсир,
 Кулайму, йиғлайинму, йўқ иложу чораю
 тadbир.
 Қотинг ишқим балову шиддатиму айлайин
 таҳрир,
 Йўқ эрса бениҳоят иштиёқим ибтисолиними?..

Фироқ даштиниму, заҳри етканиму қилай
 шарҳин,
 Кулиб ҳолимга беишқлар деганниму қилай
 ишарҳин,

Бериб сўз аввали паймо шиканниму қилай
    шарҳин.
 Ададсиз дарду ранжим савб эканниму қилай
    шарҳин.
 Сифатга рост келмас шавқим ошубу
    балосинму?

Бўлай булбулму ё ишқ гулшанини ошён
    айлай,
 Қўниб гул шохига куйлагайму, қайғимни
    ниҳон айлай,
 Нетай қаҳ-қаҳ урайму, ёр жавридин фиғон
    айлай,
 Қўнгулда боғи васли орзусинму баён айлай,
 Бағрида хори ҳижрон новаки мулк яросинму?

Ул ойнинг зулмини сўзлайму, маҳвашнинг
    юзин айтай
 Ва ё ул шўхнинг айтайму афъолин ўзин
    айтай,
 Боқиб бир илтифот расмини тарк этган
    кўзин айтай,
 Вафосиз ёр бепарволиғинму сўзин айтай
 Менга жавру жафо тоғин чекиб, элга
    вафосинму?

Бўлурми нафъи билмам бўйла орзу-ю
    таманнонинг,
 Чирою қомати бўлмиш эрурига сабаб онинг,
 Қилурға шиква не чора етмас оҳу афғонинг,
 Фалак зулми, улус бедоди ё ул сарви
    раънонинг
 Менинг ҳолимни айлаб беҳаво ҳар ён
    ҳавосинму?..

Кўринг Собирға сабр ила таҳаммулдин бериб
таълим,
Висолдин этиб маҳриму ҳижронин қилиб
тақдим,
Шу йўл бирлан ани ул имтиҳон қилмоқчиму
балким,
Навойй илтифот оғоз қилди. ёр билманким,
Фироқидин шикоятму қилай, васл
илтимосинму?

1966

9K

аноб муҳтарам илм авжида олий
 мақом устоз,
 Суҳан майдонида шерим — Алишер,
 ассалом устоз.
 Ёзилган турли назму-наسر ила девону
 достонинг
 Табаррук сақланур халқ ичра бу ширин
 қалом устоз,
 Хусусан бўлди дастурил амал «Мезон ул
 авзон»инг,
 Ҳамма назм аҳли қилғай жону дилдан
 эҳтиром устоз.
 Ҳамиша сен талаб қилган замону илму
 урфонлар,
 Буқун бизларда авж олмоқ била қилғай
 давом устоз,
 Ёқимли нағма бирла сўзларинг янграгай
 ҳар уйда,
 Ҳузур айлаб кўнгиллар баҳра олғай субҳу
 шом, устоз.
 Келиб дунёга сөнсиз хасрату армон билан
 кетдинг,
 Ва лекин қолди шавкатли шарафли яхши
 ном устоз.

Ўзинг ўлган билан қимматли ашъору сўзинг
ўлмас,
Унутмай, ёд этиб ҳар йил юборгай эл паём
устоз.
Фидокорона турдинг халқ учун умрингни
борича,
Ҳабибий, қанча кўп васф айласам бўлмас
тамом устоз.

1966

ОЧИЛДИ ЯХШИ СОАТДА

А

авоний боғи гулзоринг очилди яхши соатда,
Билимлик боғбоним парвариш қилмоқда ғоятда,
Кетиб наҳсу, касофатлар, келиб даврим саодатда,
Хиёнат маҳв бўлди, яшнадик эмди адолатда,
Ташаббус бирла ўлкам олға босмоқда шижоатда.

Кўринди хамсасий боғингда, ҳай-ҳай турфа беш гулшан,
Тузулмиш «Ҳайрат-ул аброр» ила «Фарҳоду Ширин»дан,
Яна ул Лайли — Мажнун, бирла Искандар бўлур равшан..
Бериб зийнат яна Баҳром ила бир ёнда илму фан..
Замоним бирла халқим, завқ этиб сайру саёҳатда..

Яна ул боғи чордевонинг ичра келди тўрт гулзор,
«Ғаройиб — ус сиғар» қилди ажойибларни кўп изҳор.

«Наводир—уш шаббооб»нингдур, йигитлик
давридан асрор,
«Бадойи-ул васат» бирла «Фавонд-ул кибор»
ҳам бор,
На хуш ўзбек сўзин сақлаб экансан бу
ҳимоятда.

Чиқиб бахтинг қуёши, ҳур ватан авжида
кетди шом,
Сочиб дилларга «Маҳбуб-ул қулуб»нинг
ранг-баранг илҳом,
«Мажолис-ун нафонс» бўлди базмим ичра
дил ором,
Келиб икки луғот ҳукми билим аҳлини
қилди ром,
Бугун гул термоқ ила шуғлимиз айшу
фароғатда.

Қўшиқлар, яллалар жўр айлашиб шоҳона
дилбарлар,
Ғазалхонлик қилур ҳардам териб сўз
конидан гавҳар,
Жаранглаб нағма бўстонида назминг
булбули сайрар,
Ҳабибий шарбати маъний тотиб эл оғзида
шаккар,
Хазинам, обрўйим, давлатим бўлсин
саломатда.

1941.

НАВОИЙ ЛУҒАТИ ҲАҚИДА

Ўз дурри бирла тўлган кондан зар
топилди,
Йўқ — йўқки бир тилсими илму ҳунар
топилди.

Ғайрат билан юз урдик фатҳу зафар
топилди,

Бир мунча мисли ноёб олий асар топилди,
Ҳар қайсидан ажойиб сунъий дигар топилди.

Устоз адиб Навоий, ғамхўру пок сийна,
Шафқат шиору фозил, йўқ дилда зарра кина,
Бу шону шавкат ила тутган ўзин камина,
Ўзбек сўзини тўплаб, қилган экан ҳазина,
Суръат калиди бирла очилди зар топилди.

Не кону, не тилсим ул бир боғи ҳикмату фан,
Янги замонда бўлмиш бу турфа янги гулшан,
Ким кирса не талабда қилгай талабни равшан.
Ўз истагича ҳар ким баҳр олса мумкин эркан,
Лаззатда руҳ парвар турли самар топилди.

Бу боғи жаннат осо қиш йўқ бутун ҳамаллар,
Бир ёнда сарви дoston, бир ён гули
ғазаллар,

Бир ёнда мевайи насл, ибратнамо масаллар,
Қайнар булоғи маъний, ҳар бирда чун
асаллар,
Эл оғзи бўлди ширин, шаҳду шакар топилди.

Чин мақсад ила ишлаб ихлос ила йилу ой,
Андозасиз ютуқлар бизларда бўлди ҳай-ҳай,
Гаҳ базм ўқишда гуллаб, гаҳ ялла бирла
ҳар жой,
Ешу қари ғазалхон, ашъору қиссага бой,
Қиёматда қиймати йўқ, лаълу гуҳар
топилди.

Бу шонли асримизда бир файласуфи даврон,
Нусрат нишону одил, ҳар ишда мушкул осон.
Илм авжининг қуёши оламга партавафшон,
Мавж урган, эй Ҳабибий, дарёий лутфу
эхсон,
Аввал бу доҳимиздан яхши назар топилди.

1941.

Ғ

ирот ичра туғилди бу улуғ зот,
Қозонди илм ила дунёда зўр от.

Лақаб бўлди Навоий исм Алишер,
Фунун майдонида эрлар аро эр.

Бўлиб таврида олимлик нишони,
Билимлик нуктадонлар — нуктадони.

Кўз очди истади дармон ўзига,
Онам деб боқди, термулди кўзига.

Утиб бир қанча ойлар бошлар эмгак,
Юрарга меҳнат ила чекди эмгак.

Қачонким сўзга кирди йўлга юрди,
Гўзал назму-ғазалга юз ўгурди.

Йигитлик даврида қўймай талабни,
Югурди очмайин беҳуда лабни.

Қаю дарсики кўздан ўтса бир бор,
Йўқ эрди ҳожат иккинчига зинҳор.

Хуросону, Ҳироту ҳам Самарқанд,
Бўлиб ҳар илм учун бир-бирга пайванд.

Териб сўз гавҳарин кон бўлди охир,
Бўлиб ҳар нуқта-ю, лафзида зоҳир.

Замонлар илм учун тун-кун чекиб ранж,
Кўнгулни айлади сўз дуррига ганж.

На ким бўлса талаб олғонча олиб,
Хато қилмай, кўнгул ганжигга солиб.

Ҳамиша олмоқу сочмоқ бўлиб иш,
Тиним йўқ кеча-кундуз, ёз ила қиш.

Вужуди бўлди бир дурри ягона
Ватанда зийнати даври замона.

Жаҳолат зулмати бирла қоронғу,
Киши йўқ, чекса эл ҳолига қайғу.

Раису, қози-ю, муфти-ю, аълам,
Имому, сўфи-ю саркардалар ҳам.

Тамаъю, зулм ила элга бўлиб юк,
Юлиб олгай қўлига кирса бир тук.

Олур элдан амалдор аҳли пора,
Қилур эл бағрини бу пора-пора.

Кеча — фисқ ила кундуз зулм пеша,
Тишу-тирноғи қайралган ҳамиша.

Юракда ғайрат ўти ёнди шул он,
Томирларга югурмоқдан қизиқ қон.

Киришди дафъатан ижод ишига,
Етарлик баҳра еткузмоқ кишига.

Гаҳи қайғу чекиб бечораликда,
Гаҳи ҳайрон бўлиб овораликда.

Ғанимат билди ўз даврин жаҳонда,
Адиби аср ўлиб андак замонда.

Миғиб ғайрат отига чусту чолоқ,
Рақиблар фитнаси бирла аламнок.

Қаламни тешан Фарҳод этиб гоҳ,
Ватан аҳдини Ширин деб қилиб оҳ.

Қазиб илму ҳунар тоғин йилу ой.
Оқизди чашмаи маънини чун сой.

Гаҳи шамшир этиб ҳар ёнга солиб
Скандар янглиғ илм иқлимин олиб.

Бўлиб майдони санъатда баҳодир,
На иш қилмоқчи бўлса бўлди қодир

Чунон хизматда маҳкам боғласа бел,
Қабул этди ҳама катта-кичик эл.

Билиб шоҳ давлатга они сазовор,
Енига олди-ю, қилди муҳурдор.

Улуғлар қошида турди улуғвор,
Кичикларга бўлиб дилдору ғамхўр.

Бутун давлат ишида бўлди ходим,
Сабот ила туриб хизматда қойим.

Ватанга боғлади меҳру-муҳаббат,
Қилиб кўп ҳайрихоҳлик бирла шафқат.

Севиб дер эрди деҳқонларни ҳар он,
Фараҳбахшу жаҳоннинг жисмига жон.

Муҳим кенгошу — мажлис узра турди,
Ҳукумат ишларини олға сурди.

Ҳакиму, файласуфу маслаҳатгўй,
Ажаб доною донишманду дилжўй.

У, урфон аҳлига гар берсалар панд,
Алар фаҳм айлар эрди панд эмас қанд.

Ғанимат кеча-кундуз ёзу-қиш деб,
Насиҳат қилди элнинг бахти иш деб,

Ҳама тилни қилиб бир-бир ҳақиқат,
Тоғиб ўзбек тилин бе қадру қиймат,

Шижоат бирла бу тил, эй халойиқ,
Деди давлат тили бўлмоққа лойиқ.

Қилиб давр аҳлини ташвиқу тарғиб,
Бу ҳам бой тил дедию тузди тартиб.

Адолат чашмаси фавоҳа урди,
Хиёнат балчиғин ҳар ёнга сурди.

Қаламдон қўйнида ҳардам қитиғлаб,
Қаламни тутса эл ҳолига йиғлаб.

Очиб сўз мулкин Искандар каби ул,
Бериб орою зийнат қилди гул-гул.

Яратди бир луғат ўзбек сўзидан,
Олиб халқ оғзидан қўшмай ўзидан.

Тузиб ўзбек тили бирла асарлар,
Асарлар бирла юзланди зафарлар.

Бўлиб бир нечаси назм ила рангин,
Яна бир қанчаси наср ила нақшин.

Гўзал санъатли ранго-ранг ғазаллар,
Тўлуқ ҳикматли сўзлар ҳам масаллар.

Рубонийлар, туюқлар, маснавийлар,
Киноя, истиъора, маънавийлар.

Чиройлик боғланишлар, ўхшатишлар,
Ширин сўзларни бир-бирга қатишлар.

Бари хуш қофия хуш вазну ўлчов,
Анинг фикрига бўлмас ҳеч қийин ғов.

Тавориху, чистону, муаммо,
Неча афсонаю, дебоча иншо.

Усиб юксалди ишлаб бора-бора,
Топилди кун сайини ўсмоққа чора.

Баланд овозаси тутди жаҳонни,
Мусаҳҳар қилди сонсиз нуқтадонни.

Агар тарих учун лаб очса сўзга,
Деёлмас ҳеч киши таҳсиндин ўзга.

Ҳусусан мусиқию, шеърү, дoston,
Топар ҳар бир сўзидан янги бир жон.

Қилур майдони шаҳмотда суриб от,
Ўйинчиларни беш — ўн кишт ила мот.

Сағирий бўлсин ул хоҳий кабирий,
Чуқур фикрий ҳамиша дастгирий.

Агар чекса рақам суратга устод,
Қолур ҳайратда Моний бирла Беҳзод.

Деярлик қисса кўтах, ҳар қаю фан,
Қуёшосо анинг қошида равшан.

Бўлиб ҳаққони олимлар қошида,
Қалам-қоғоз ҳамиша ёнбошида.

Хурофот аҳлига зид бўлди турди,
Алардан нафрат айлаб юз ўгирди.

Қадимий ҳар асарни кўргувчи ул,
Ҳақиқат қилгувчи текширгувчи ул.

Бурунғиларга қилди қанча диққат,
Олур деб сўнггилар таълиму-ибрат.

Китобу масала ақлию-нақли,
Хурофидир неча минглаб варақли.

Ададсиз, қилди мушкулларни осон,
Қилиб ноҳақни бир ён, ҳақни бир ён.

Ўз асрида эди ҳимматда Хотам,
Баҳодир паҳлавон ғайратда Рустам.

Бўлиб айниқса илм аҳлига бошлиқ,
Етарлик белгилаб бир қанча ошлиқ.

Биолар қилди олий — олий мактаб,
На бўлса тухфа қилмоқ эрди матлаб.

Тузиб кўп мадраса кошинли, порлоқ,
Тавоқу — гумбазу, гулдаста пештоқ.

Отаб фарзанд ўқувчиларни дилда,
Хабар олмоқда кунда, ойда, йилда.

Адибу хуш қалам, хаттоту, рассом,
Бари хуш табиат, соҳиби илҳом.

Яна бир қанчаси нажжору наққош,
Бўлолмас ҳеч ким ўз даврида тенгдош.

Бағишлаб ўзбек аҳлига кўнгилик,
Тузиб сўз гулшанини турли гуллик.

Асарлар, тухфалар қолдирди мерос,
Улуғ давронимизга келтириб мос.

Элим бир-бирга бўлди ёру дамсоз,
Қувнасақ фахр этиб ҳар қанча, кўп оз.

Бўлиб эл оғзида олқиш тарона,
Туну-кун кўча-кўйда шодиёна!

Вафо қилмай ширин умри ҳаёти,
Жаҳондин кетди — қолди яхши оти.

Бизнинг бу шонли беш юз йиллик устоз,
Тирилди, келди гўё дунёга боз.

На хуш сўз гавҳаридан кон топилди,
Олурга қанча кўп имкон топилди.

Элимга бўлди кон топмоқлик пеша,
Бунингдек катта кон топгай ҳамиша.

ир баҳор оқшоми. Гўзал... дилрабо...
 Кўклам — қиз бошида дурра — ой нури.
 Дераза пардамда ҳилпирар сабо,
 Қанотида қалқир ҳаёт ҳузури...

Шундай гўзалликка чулганган олам,
 Элим бахт қўйнида ухлар осуда...
 (Ҳатто балиқ ухлар сирли Амуда)
 Мен уйғоқ, ёзаман, қўлимда қалам,
 Хонамда ҳам баҳор. Чироқ лолагун,
 Ойнак, диванларда латиф зиёси,
 Борлиғимни асир этган бусбутун
 Қалбимда порлаган шеър жилоси...
 «Навий —
 Рубобим,

Шеър ўйимдир.

Шундан куртак ёрди илк япроғим.
 Фалақларда¹ йиғлаб айтган куйимдир,
 Тунлар ёд айлаган севган сабоғим...»
 — Йўқ,

Юрак, тўхта. Такрор?.. Беҳуда бўлгай:
 «Ани назм этки, тарҳинг тоза бўлгай».
 Яна фикр — денгиз, чўмиб кетамай,

¹ Ф а л а қ — эски мактабнинг жазо асбоби.

Ширин завқлар ҳиссим ўйнаб қучишар,
Осмон гумбазига кўзим тикаман,
Баъзи юлдузлар ўйнар, учишар...

Бирдан қуйи тушган каби бўлар ой,
Жуда порлоқ эди бугун жилваси.
Кулар, алланарса гапирмоқ истар,
Севинчларга тўлган ёруғ чеҳраси.
«— На дейсан, ой, гапир, улуғ шоирдан —
Олтин альбомингда борми бир ёдгор?
Сўзла, асрларнинг ўлмас ёдидан?»
Ой ҳам гапиргандай бўлар беозор...

Ой:

Ундан сўзлаганда, яйрайди жоним,
Худди қуёшимдай йўқлайман уни.
Бордир мақтовидан заррин девоним,
Шуни ҳам ўқийман ҳар оқшом — туни...
Бу нурлар, чеҳрамдан оламга энган,
Унинг мисраъларда ёрқин таърифи.
Ҳар ой — ўн тўрт кунда, балқиб
тўламан,

Бу унинг муҳаббат, бу унинг завқи...
Бундан ортиқ ифодага тилим лол,
Ҳатто олтин сўзлар етмас, ибора,
Мана, ўзинг, ҳар тун кўраман, хаёл —
Гулзорингда кезиб, излайсан чора...
Ҳаммаёқ жим, ойдин, нур

чуллаган бор.
Эслайман шоирнинг бедор тунларин,
Аллақайда булбул сайрарди шу чоқ,
Очгандир гунчалар чўғдай юзларин...
Афсус, англолмадим унинг сўзини,
Аммо ёниқ «чақ-чақ»лади мастона,
Гўё бутун борлиқ тинглар куйини.
Эҳ... қандай ҳузур бахш ишқий тарона,

Юрагимдан ҳануз тўкилмади шеър.
Унга лойиқ бўлсин дейман, армуғон.
Фарҳод, Ширин, Мажнун ва Лайли бир-бир
Саф тортиб олдимда бўлар намоён.

У л а р д е й д и:

Бизлар бир одамни излаймиз фақат,
Беш аср дунёда излаймиз уни,
Машғал қилиб тунлар нуроний юзин.
Эронни, Арабни, Ҳирот ва Чинни
Кезиб, излар топдик, топмадик ўзин.
Юмшоқ диванларда тизилди улар,
Ҳол сўрашдик кўрган эллардан — юртдан.
«Кечирасиз, бизлар келдик бемаҳал...»
Дейишдилар узур сўраб бир қурдан...

Ф а р ҳ о д:

Азиз дўстим, эллар кездик, кўп хатар,
Бир меҳрибон отамизни излаймиз.
У отаки, башар ҳадсиз миннатдор,
Юртингизда борми шундан бир хабар?

М а ж н у н:

Лайлимнинг юзлари — севги китобим,
Севги сабоқларини ўқиган чоқда.
Гумроҳ замонамга ёғди итобим,
Эл мени «жинни» деб койиган чоқда.
Жафокаш фалакнинг ситамкор қўли,
У маҳин нуримдан айирган чоқда,
Ҳижрон балолари қад — ниҳолимни,
Ерларга, хор этиб, қайирган чоқда.
Инсонда ошиқлик фазилатини
Жаҳонга қуёшдек кўтарган ўша.
Қаҳрамонлик жаҳон ойнасида
Ёрнинг висолини кўрсатган ўша.

Шу улуғ сиймони бир кўрсак деймиз.
Қўлларин кўзларга бир сурсак — деймиз.

Ш и р и н:

Золим Ҳисравларнинг тожу-тахтини,
Севги дами билан титратган — ўша.
Бахтнинг калидини, халқ қудратини
Илм ганжида — деб ўргатган — ўша.

Ш о п у р:

Мардлик, шижоатлик, дўстлик камарин
Бизнинг белимизга боғлаган ўша.
Башарнинг занжирдан халос бўларин,
Шу порлоқ йўлларга чорлаган — ўша!

Ҳ а м м а:

Беш юз йил кезамиз бутун оламини,
Дорлар, зиндонлардан қочиб келамиз.
Қилич, занжирлардан, маккор шоҳлардан,
Холи бир диёрни излаб келамиз,
Шу улуғ сиймони бир кўрсак — деймиз,
Қўлларин кўзларга бир сурсак — деймиз.

Ф а р ҳ о д:

Иўлда ҳамроҳ бўлди вафоли Шопур,
Озод юртингиздан шу хабар берди.
Сиз излаган одам, излаган ҳаёт,
Сиз истаган Ватан — дея келтирди.

М е н:

Бу гал ҳам янглишмай азамат Шопур,
Иўл бошлаган каби висол тоғига,
Сизни бошлаб кебди, баҳор, лола, нур —
Мангу манзил тутган бахтлар боғига.
Сиз каби халқларнинг бирлик диёри,

Сиздай ошиқларнинг битгандир зори.
Бизда ошиқларни «мажнун» демаслар,
Оёқ-қўлларига кишан урмаслар,
Севги фазилатдир, ишқ ҳузур — жон!
Севги камолотдир, сеvgи — эрк ва шон!
Мен ҳам ватанимда бахтиёр ошиқ,
Севги саодатдир, мен унга содиқ...
Севги — ёшлигимнинг қайноқ мавжидир,
Севги — юрагимнинг олов тождир.
Ҳозир кўтарайлик гулгун пиёла
Азиз меҳмонларим, йўқ энди нола...
Шопур турди, шаҳдам, кўтарди қадаҳ,
Хурсанд чеҳраларла турди ҳаммада,
— Хайр, кўтарайлик, дўстлар мардона,
Мана, кулиб боқмиш бизга замона.
Кўтарайлик ўша улур зот учун!
Бизга шеър бахш этган у устод учун.

* * *

Гўёки, ой тушиб деразам қоқмоқда,
Йўқ, уфқ — ёстиққа бош қўйган масрур...
Ҳануз булбул гул мадҳида ёнмоқда,
Элим ухлар балқиб, осуда — мағрур...

* * *

Дейман ўз-ўзимга такрор!..

узоқ тун, —

Тавсифингга лойиқ чиқмади шеърим!
Майли.

Уддасидан чиқарман бир кун.
Бунинг-чун юракда тўлиқдир меҳрим!...

1940 йил, апрель.

«ЗАНЖИРЛАНГАН ШЕР»

анжирланган шер», О кўзида ғазаб,
Атрофига «лаънат!» дея боқади.
Агар эркин бўлса, қудрат шунчаки,
Булутга ҳамсоя тоққа чиқади.
Қаршисида ҳоким чирик салтанат,
Жаллод кўзларидай манфур ва қонли.
Эрлар ҳақоратда, шерлар занжирли,
Ҳарамларда қизгин ҳайвоний ишрат...
У занжирли демак — башар занжирли,
Қуллар қилган исён, зафар занжирли!
У занжирли демак — шеър занжирли,
Меҳнат, ижод, севги, фикр занжирли!
Бу «Занжирланган шер», мужассам бир халқ,
Бунда гавдаланар ердаги деҳқон.
(Беллари дол бўлган омоч учидай)
Тор қазувчи, меъмор, қирдаги чўпон,
Виждон, қуёш бетли ҳақиқат ва ҳақ...
Бу «Занжирланган шер», мужассам бир халқ,
Бу ошиқ Мажнундир, донишманд Фарҳод.
Бу вафоли Ширин ва гўзал Лайли,
Бу меҳрибон Шопур, аламли Беҳзод.
Бу занжирланган шер — доҳи Алишер,
Минг йиллик маданиятнинг қомуси,
Бу шер ҳаётга мангу келган эр,
Беш юз ёшли тивик шеър Амуси.

1939 йил.

аҳлавон асринг умри тугамас,
 Бу умр оламнинг аввали-боши.
 Янчилиб кетар ҳам ҳатто соврилар,
 Яланғоч қоялар қоп-қора тоши.
 Уз қадрин-қоматин топди ўлкамдан
 Янчилмас, соврилмас дурдоналаринг,
 Оташ қалбдан чиққан олтин сатрлар,
 Ҳурматлар элимда мардоналаринг.
 Латиф най қўлингдан тушмайин сира,
 Сотқинларга нафрат айтиб сўйлатдинг.
 Қадр-қиммат ҳам ватанни ёд этиб,
 Бигодарлик ҳам дўстликни уйғотдинг.
 Эр Фарҳодга вафо қилди мард Ширин,
 Номард Хисрав юрагини чок этди.
 Бош эгмади ҳам қўрқмади ўлимдан,
 Уз орзуси, севгисини пок этди.
 Ихлосманд дилимнинг нури дийдаси,
 Фарҳодинг, Баҳроминг, Ширин, Шопуриг,
 Ҳур севги вафолик ва мардоналик
 Намоён айладинг, яратган эдинг.
 Севгисига вафо қилиш, мард туриш,
 Фақат бизга хислат бўлган, бизда бор,
 Олтин сатр ҳам ҳуррият қуёшин,
 Ёдлагаймиз, шеърятда нақши бор.

1938 йил.

АЗИЗ БОБОМ

(Беш юз йигирма беш ёшга кириб яшаб
юрган бобомга)

Ф

ир азиз бобом бор дунёда танҳо,
Хуш табиат, хуш қомат, мулойим доно.
Кўнгилларин кенглиги ер қурра-осмон,
Кўзлари нуроний ойнаи жаҳон.
Сўзлари сўлмас гул, сочар кўклам — ёз,
Жаҳон зийнатига берар минг пардоз.
Илҳомлари жўшқин, шўх оқар дарё,
Ғазал байт, шеърлари булбулигўё,
Сўз маъни лаззати асалу қаймоқ,
Тафти жон илитар, офтобдек қайноқ.
Шоир, боғбон, олим файласуф сарвар,
Умрини халқига атар элсевар.
Уйлари ҳамиша оталик меҳри,
Дунёга, инсонга одамлик меҳри.
Халқларнинг ғамини еган отахон,
Ҳақиқат борини деган отахон.
Асрлар тақдирин олдиндан кўрган,
Шаҳаншоҳ қалбига сўз тигин урган,
Адолат биносин шеър билан қурган
Синдирган зўравон золимлар шахтин,
Оламда кўрсатган одамлик аҳдин.
Элларга қуёшдек мақбул китоби.
Жаҳонда нур сочар «Хамса» офтоби.
Ғазал, байтлари дилга оромбахш,
Етмиш миллат қалбида ўрнашган нур. нақш,

«Маҳбубул қулуб»и диллар калити,
Зеҳният мевасин дуру зийнати.
Бобом учар қушнинг тилин билганлар,
Қуш тили китобин ёзиб берганлар.
Кўзлари етмаган дунёда бирон
Заррадан тортиб то қолмаган уммон,
Оламнинг, заминнинг тарихи қачон,
Осмонда юлдузлар не учун маржон,
Қуёш, ойу ер-сув, парвона, ҳаво,
Наботот, ҳайвонот, инсон, куй, наво...
Ҳаммасин оқизмай-томизмай битган,
Сўз билан жаҳонни ром, ҳайрон этган,
Одамзод қалбини мудом эритган.
Дунёнинг тубига онг билан етган,
Кўз қорачиғига жаҳонни жойлаб,
Жаҳолат девини занжирбанд боғлаб,
Зулматни қалаган гулханга, ўтга,
Эркин ҳаёт, тинчлик истаган юртга.
Жаҳондек бағри кенг саҳий бобомиз,
Беш юз йигирма бешга кирган дономиз.
Коммунизм уйининг кекса аъзоси.
Ўзбек фарзандининг асл аълоси,
Орзу тилаклари бўлган муҳайё.
Чордонани қуриб бобом бир дунё
Қўнғил уйимизда доимо борсиз,
Сўзингиз қўшиқдир; доим баҳорсиз.
Алишер фарзанди бўлганим учун,
Бобом қаламини тутганим учун
Бурчимни оқлашга аҳд — қарорим бор,
Шоирлик номим бор, мангу бахтиёр.

1967 й.д. 19 август.

НАВОИИ

Навой ғамга қолди ўз наломи жон-
физосидан, Анингдекким етар булбулга
меҳнат ўз навосидан.

Навойи.

Ф

улбулнинг қафасда умри кечибди,
Ором бахш этувчи овози учун.
Бўхтон гирдоблари ичра яшадинг,
Чунки сен халқ дединг, ҳақ эдинг бутун.

Халқнинг ташвишини афзалроқ кўрдинг
Нопоклар қошида эгмакликдан бош.
Тухмат ситамига, замон жабрига
Тоғдек ирода-ла беролдинг бардош.

Лайли, Ширинларни барҳаёт этдинг,
Умрингни азоби бўлса ҳам замон.
Ўзинг қафас ичра яшадинг, лекин —
Номинг миллион қалбда яшайди ҳамон.

1948

А

е дардга чулганибсан эй, нигоро, ваҳм—хоб
 ичра,
 Ёнурми ташналаб сахро сенингдек чўғ-сароб
 ичра.
 Шифо истаб, тополмасман давосини китоб
 ичра,
 Иситқон, нозанин, жисмингки тердан тушди
 хоб ичра,
 Эрур бир оташин гул баргиким ётқай гулоб
 ичра.

Бу ҳасрат жисми зоримни ёқибдир мисли
 чақмоқким,
 Ишим фарёд ила оламни энди ўтга
 ёқмоқким,
 Куяр оҳим шароридан бу ўтга бўлса боқмоқ-
 ким,
 Иситма ранжидан, эй гул, бўлибсан ғунча
 андоқким
 Ҳариру ҳуллалиқ жисминг тушибдир печу
 тоб ичра.

Наҳот нозик бу кўнгил шишаси ғам
 сангидан синса,
 Ниҳолимга қазо офатлари бу чанд ёпринса,

Умидим шул, баногоҳ бунча ғурбатлар тамом
Исиғлиқдан танинг ўт бўлди, тонг йўқ, неча тинса,
Ҳароратдан қолибдир шуъла доим изтироб толпинса,
ичра.

Иложин қил, ўзинг, жоним нечук ўлмоғим
Эзиб жонимни малҳам айласамми, жонни истарсен,
Сариқ ранг солмасин соя, ҳали бир ғунчан асрарсен,
Қизил чодаршабу мовий тўшаклар ичра тарсен,
Анингдекким, қуёш кўклар била гулгун титрарсен,
саҳоб ичра.

Ҳарорат зўридан гоҳи бўлибсан ҳуд, гоҳи беҳуд,
Кўзингни оч, мени дарду аламда қилмайин нобуд,
Руҳинг ранж чекмасин, энди саломатлик удумин тут,
Лабинг ёқути ичра қатра-қатра термидур, ёҳуд
Тушибдир дона-дона инжу икки лаъли ноб
ичра.

Менга еткуздилар ногоҳ, қаро бўлди деб осмонинг,
Неча кунким, бу дард ичра ёнармиш жисм ила жонинг,
Кўтар бошинг, кулиб боққил, бўлай ёнингда қурбонинг,

Дедиларким, хароб ўлмиш иситмоқ бирла
жононинг,
Не ўтларким бу сўздан тушмади жони хароб
ичра.

Ниёз айтдим ўзимга, ёр дуосини зиёд этким,
Бўлиб ёнида парвона, садоқат, эътиқод
этким,

Тилаб соғлиқларин, илгин ўниб, қутлуғ
мурад этким,

Навой, ёрни топсанг саломат, хайрбод этким,
Яна заъф этса ногоҳ, қолмагай жонинг азоб
ичра.

1967

9

, дўстим Навоий, бўлма кўп тажанг,
 Сал эви билан-да ношукурлик ҳам.
 Ахир, пул топсанг-у, йўл қурай десанг,
 Тўсолмас йўлингни биронта одам.
 Беш юз аскар тўплаб, бир ёндан ака,
 Бир томондан ука бошласа уруш,
 — Обрўйинг етарли,—
 Тушсанг ўртага,
 Юлдуз кўрмай тўхтар ҳар қандай хуруж.
 Сенинг асабингни авайлади фан.
 Олимлар дилинга қўнмасин деб доғ,
 Ҳаттоки Ҳусайнинг душманлигидан
 Тўрт юз йил кечикиб этишди огоҳ.
 Мен эса биламан ҳар душманимни,
 Ўзга қитъадаги ғанимимни ҳам.
 Рақибим у ёндан тортса шайинни,
 Ернинг бу палласин босаман маҳкам.
 Сен кўрган у замин кенгайиб кетган,
 Ўртасин, чеккасин топмоқ кўп қийин.
 Баҳс чоғи ўртага тушаман деган
 Ўртада қолиб ҳам кетиши мумкин.
 Бу зорланиш эмас.
 Ҳаёт ўзи шу.
 Тотли бўлмас ҳаёт
 жўшиб турмаса,

Эски чопонларнинг бир-бир тўзиши
Янги тўн ташвишини қўшиб турмаса.
Мен сенга қойилман. Ишлагансан хўп.
Бир элга етарли сурган ўйинг ҳам.
Ер тезроқ айланар бугун худди тўн,
Автомат қурол бор, автомат қалам...
Елпиниб ётмаймиз ҳамон салқинда,
Меҳнатла нонимиз бўлмоқда ҳалол.
Киевни тиклашиб бўлдик яқинда,
Тошкент тикланыпти.
Олдинда — Шимол.

Тенгдошдай гаплаша қолдим шунинг-чун,
Сен ҳам ёшара қол бўлиб сал танги,—
Гўё ғазал билан бандсан-у бугун,
Ўлмас дostonларинг ёзилар энди.
Саллаю соқолинг йўқ, дейлик, бу дам,
Тарихчининг ёриб юракларини.
Бизда «оқсоқол» деб ном олганлар ҳам
Қирдириб юришар иякларини.
Барибир қоласан улканлигингча.
Ахир, ота-онанг жўмард бўлганки.
«Алишер» атабди туғилганингда...
Қўрқса, «Шерали» деб атарди балки...
Биздан кўп яхшилик кўрар ҳали Ер
Бошимизда турса бу мовий осмон.
Сенга қийин эди, дўстим Алишер,
Ва лекин менга ҳам тутмагин осон.
Башарти шеърят масалалари
Этаётган бўлса юрагингни ғаш,
Сен-ла мулоқотга ожизман ҳали,
Шоирроқ одамни топиб суҳбатлап.

1967 йил. 26 ноябрь.

НАВОИИ ВА РАЙНИС

айнис шеърларини ўқийман,
 Хаёлимда сузар денгиз тўлқини.
 Қофиядан милтиқ ўқлайман,
 Нишонга ур, юрак ёлқини!
 Райнис денгиз,
   денгиз денгиз эмас!
 Шоир билан шеър баҳси қурдим.
 Шоир эса шеър айтиб тинмас,
 Шоир қучиб тўймайди юртин!
 Қучиб туриб
   Она тупроғини
 Тўлқин урар,
   мавжи бир олам.
 Қалбга солиб қалб қайноғини
 Тебратаман қалам!
 Денгиздаги ожиз чўп мисол
 Тебранади қалам
   қўлимда.
 Осмон бўлиб бошимда бир висол
 Боқиб турар,
   кўзи йўлимда.
 Боқиб турар нуроний сиймо!
 Денгизга зар тукар бир текис.
 Кезиб қолар оламхуш наво,
 Навоини чорлайди Райнис.

Навойдан ўқийман,

Райнис

Чайқалади куй қўйнида маст.
Қўзғалади тўлқин-тўлқин ҳис,
Куйга куйлар оқади пайваст!
Райнис куйлар,

Тинглар Навой,

Кўк аксини денгизда кўрар.
Қўшиқ чулғар борлиқ ҳавони,
Мавжланади минг бир хил нурлар!
Куй куйламай қўйдим,

қирғоқда

Тинглаб қолдим боболар баҳсин.

Денгиздай куй билан қучоқда,

Осмонимга ўқидим таҳсин!..

Райнис шеърларини ўқийман,

Навойдан тинглайман ғазал.

Денгиз борки кўнгил тўқ, дейман.

Осмон... Осмон... беқиёс гўзал!

Денгиз мавж урар,

осмон чарақлар,

Тўлқин тўхтамайди,

хаёл тўхтайди,

Фикрим нур қўйнида ярақлар,

Борлиқ куйга ўхшайди.

1967 йил.

ЮСУФ ШОМАНСУР
НАВОИЙ ВА МАЯКОВСКИЙ

Ф

при Бойқаронинг ўнг қўл вазири,
Бяри пролетариатнинг туғма шоири.
Иккисин шеърият битта кўприкда
Учраштириб қўйган, тўқнаштирганмас,
Улар ҳақгўйликда, мардлик, софликда
Дарёин азимдир бирлашган, пайваст.
Мавлоно Маяковский, ўртоқ Навоий
Ургангизда ётар беш авлод хоки.
Қулади шоҳларнинг тилла саройи,
Темир занжирларнинг сўкилди чоки.
Оқ булутни салла қилганча бошга
Тверь хиёбонидан ўтар Алишер,

Пушкин майдонида тушиб курашга
 Маяковский иккиси соврин олишар.
 Бири Бойқаронинг ўнг қўл вазири,
 Бири пролетариатнинг туғма шоври.
 Аммо
     иккиси ҳам халқнинг қули,
 Гапирса тилию, ушласа қўли.
 Икки устозимни қўйдим ёнма-ён,
 Қани дерсиз беш юз йиллик масофа?
 Қоришиб кетдику миллат,
     дин, замон?
 Бу қандайин мантиқ бўлди, ажабо?
 Бундай саволни ким
     қилса кўндаланг
 Аввал айтсин: Шеърнинг миллати қайси?
 Ким ўлчайди шеърни йиллаб, тонналаб?
 Шеър йўлин қирқарми замон ё қайчи?
 Шеърят кулгудай ёки йиғидай
 Билмайди дин нима ва миллат нима.

Ханжар ботгандаги жон оғриғидай
 Асрдан асрга ўтур зумда,
 Шундай экан недир беш аср?
 Навоий ва Маяковский Ҳеч гап!
 Утиб бораверар елкама-елка
 Ким ҳам суриштирар ўлкама-ўлка,
 Бири паспорт ё сабаб?
 Бири Бойқаронинг ўнг қўл вазири,
 Бири пролетариатнинг туғма шоири.
 Аммо иккиси ҳам
 Гапирса тилию, халқнинг қули,
 ушласа қўли.

1967

РЕГИСТОНДАГИ УИЛАР

91

Икки дунё юзма-юздир
Регистоннинг қошида,
Икки дунё файласуфдай
Кун-тун қурмиш анжуман.
Жаҳолатнинг тоши бордир
Эски дунё бошида,
Янги дунё чехрасида
Саодат кулган чаман.
Ўрта аср минорларин
Қўлда тутиб маёқдай,
Янги дунё кўзларига
Нигоҳ отмиш Регистон.
Улуғбекнинг юрагини
Пинҳон этган кўкракдай,
Олис юлдуз розин тинглаб,
Тошдай отмиш Регистон.
Юлдуз тўла кўкка боқиб
Сукунат оғушида
Регистоннинг минорлари
Турар эди хитобдай.
Жомий билан Алишербек
Мадраса эшигидан
Бир-бир босиб чиқиб келмиш
Субҳидамда офтобдай!
Икки буюк сиймо ўйчан
Боқмиш янги дунёга,

Оромбоғда бир париваш
                     Куйлар «Қора кўзим»ни.
 «Эй турки шўх» дея Жомий
                     Нидо этмиш сабога,
 Ул моҳитоб даргоҳига
                     Еткур менинг сўзимни».

Икки қуёш зиёсидан
                     Қалбим бўлиб нурафшон,
 Бир дақиқа таъзим этдим
                     Устозларим олдида.
 Қўлтиғимда беш юз йилни
                     Ошиб келган «Чордевон» —
 Оқур маъни дарёсидай
                     Менинг оташ қалбимга.

Икки устоз бошим силаб,
                     Кетди Оромбоғ томон,
 Кўзларимга суртиб қолдим
                     Регистоннинг хокини.

Шоирларин қутлагандай
                     Таъзим этиб ҳар инсон,
 Қўшиқ ва шеър бўлган эди
                     Қалбларининг ҳокими.

Беш асрдир икки халқнинг
                     Дўстлигидан кетса сўз,
 Жомий билан Навоийни
                     Тилга олур олимлар.

Бизнинг кунда ўзбек-тожик
                     Бўлиб кетди қўшмағиз,
 Келажакда нима деркин
                     Бунга олим одамлар!

1966 йил.

БЕҲЗОДНИ ХОТИРЛАБ...

Қ

азрат Навоийни ёд олган тунлар
Хаёлдан кечади Беҳзод, дўстларим.
Орзу чаманидан чиқиб кукунлар
Жонимни ўртайди оташ ҳисларим.
Сигара дудини тортиб жимгина
Туманли хотирот ичра қолур қалб,
Эртақ айтмоқчидай аллаким менга,
Хаёлий паридай сўзга очур лаб.
Фасли наврўз келди. очилди лола,
Кўз очиб юмгунча ўтар бу фасл.
Қачон баҳор келур, деб сўрма яна,
Бир йил баҳор бўлмас, жоним муттасил.
Йилнинг ёзи бордир, бордир куз, қиши
Суронли кунлар ҳам ҳали олдинда,
Бир умр камаймас одам ташвиши,
Баҳор меҳмон бўлмас мангу қалбингда.
Булултар тарқагач, чиққандай қуёш,
Ёмғирдан сўнг хандон кулгандай кўклам,
Оқ қоғоз қошида аста эгиб бош,
Недир шивирлайман сизлардан мубҳам.
Мубҳам шивирлаган сирларим, дўстлар,
Тонг билан оқ қоғоз айлайди ошкор.
Бу кеча Беҳзодни васф этган сўзлар —
Туркумнда менинг қалбим қони бор.

Баҳор эртагида — дунё савдоси,
Бу савдо тушгандир Беҳзод бошига.
Бугун соф бўлганда наврӯз ҳавоси.
Мен таъзим этурман Беҳзод қошида.
Қалбимда баҳорий орзу ва илҳом
Чашма сувларидай покдир ўйларим.
Беҳзод даҳосига эзгу эҳтиром, —
Баҳор кўчасида айтган куйларим.
Асрлар субҳида от суриб, ана
Наврӯз байрамига келур устозлар:
Навой, Хондамир, Беҳзод ва яна
Хусайний.. Шаънига чалингиз созлар!
Бу қутлуғ айёмда улуг меҳмонлар
Бошидан сочингиз гулу лолани.
Кўнглин сарҳуш этсин абри найсонлар,
Атиргул бўйидан тутинг бодани,
Навой сиймосин яратган Беҳзод,
Сизни кўриб, дўстлар, тишлаб колсин лаб...
Қалбин асир айлаб, бу бахтли ҳаёт
Шоҳона бир сурач чизса, не ажаб!?
Мен излаган баҳор — Ўзбекистон деб,
Диёримиз кўркин этсин яққалам.
Бу юрт ёзилмаган улкан дoston деб,
Яна бир Навоий изласин рассом.
Ҳазрат Навоийни ёд олган тунлар,
Хаёлдан кечади Беҳзод, дўстларим.
Орзу чаманидан чиқиб кукунлар,
Жонимни ўртайди оташ ҳисларим,
Ва масрур қалбимга бераман таскин
Юпатмоқ бўлади ўйларим бир дам.
Беҳзодни ўзимча қиламан талқин,
Қандай буюк бўлган ул даҳрий одам!

ау

мр китобини варақлар хаёл,
 Нигоҳ дарёсида оқади дамлар.
 Чинорлар олдида ўйланиб хиёл,
 Устоз профессор ўйчан одимлар.
 Сигаранинг чўғи ёнади лабда,
 Қошида ўйнайди оппоқ тутунлар.
 Кечаги ҳаяжон сўнмаган қалбда,
 Бошида парвона заҳматкаш тунлар.
 Ой билан қуёшни айлаб юзма-юз
 Тунлар қоғоз узра қалам сурган дам.
 Навоий қўлида ўлганча ёлғиз,
 Заъфарон девонга қўлин урган дам,
 Хаёл кўзгусида бўлади пайдо —
 Қувончи, ташвиши, дард-ғами ила.
 Саҳифалар аро тирилган сиймо —
 Демишким, азизим, тилагинг тила!
 Олим хаёл ичра бир дақиқа жим,
 Ва таъзим айламиш шоир қошида.
 Қалб калити ила очилган тилсим,
 Унга шон бахш этди ўттиз ёшида.
 Ингирманчи баҳор ғазалин ёна
 Самарқанд мулкида битмиш Алишер.
 Беш аср қуёшдек порлаб, ул, яна —
 Ҳиёбон саҳнида ўқиб турмиш шеър.

Шоирнинг номини ардоқлаб мағрур
Дорилфунун турмиш қошида яккаш.
Маъни девонидан излагандек дур
Студентлар чиқар ундан хаёлкаш.
Қўлтиқда бир даста дафтар, китоби
Олимни қутламиш шогирдлар шоша.
Умридан мамнундай шеър офтоби —
Алишер бу ҳолни этур томоша.
Қутлангиз устозни, азиз дўстларим,
Ва лекин хаёлин бўлманг бемаҳал.
Қайга учирдингиз туйғу-ҳисларин,
Қутловлар келмасин кўнглига малол.
Ана, хаёллари паришон кезар,
Ўйлаган жумбоғи бўлмай қолди ҳал.
Балки, хиёбондан лойиқ жой излар,
Буюк Навоийга қўйгали ҳайкал!

1965 йил.

МУРАББИМ НАВОИЙГА

9Ж

аҳон умрига тенг Навоий умри,
Шеърят аҳлининг байроқдори у.
Назм оламида нидоси, амри
Қўшиғу куй бўлиб янграйди мангу.

I

Навоий яратган шеърӣй бўстонлар
Кўркам бир-биридан, нафосатга бой,
Ҳар бири бир бўстон бўлмиш дostonлар,—
Довруғин эшитмиш ҳатто қуёш, ой.

Бепоён ақлига, идрокига ҳам
Гуркироқ зеҳнига тан бермиш бешак.
Унинг гулзорин кезмиш ҳар одам,—
Термиш унга атаб асл гул-чечак.

У обод этолди ижод гулшанин,—
Муъжизакорлиги, буюк даҳоси.
Қолдирди бунёднинг сўнмас гулханин,—
Кўзининг нурию қалбин зиёси.

II

Навоий даҳоси, ақлу идроки
Шеърятга ҳануз бағишлашда жон.
Зотан тепмаса-да унинг юраги
Маънан тепмоқдадир, тўхтамас бир он.

Навоний даҳоси, ақлу идроки
Шеърят дунёсин қадрин улғайтмиш.
Ҳар дoston, ҳар ғазал, ҳар битта сатри
Ҳар дилда инсонга ихлос уйғотмиш.

Навоний даҳоси, ақлу идроки
Маърифат боғларин яшартмиш мудом.
Чуқур ҳикматларин кўзгуси, кўрки
Қалбларга нафосат бахш этмиш мудом.

Навоний даҳоси, ақлу идроки
Ижодиёт қадрин кўтарди баланд.
У даҳодан битган назм чечаги
Келажак минг йиллар кўркига пайванд.

Шу улуг даҳо ва фикру фаросат
Кашф этган беш буюк, бебаҳо, ҳайкал,
Муҳаббат, садоқат, ҳақу адолат,
Дўстлик чехрасига абадий сайқал.

III

Навоний умидин, орзу-армонин
Ушатди ҳур замон—бизларнинг замон.
Ҳасрат, надоматин, мунгу фиғонин
Тўхтатди шод даврон — бизларнинг даврон.

Навоний истаги, эзгу нияти
Бу замон қўйнида қучолди мурод.
Мусаффо мақсади, улкан ҳиммати
Бу кун нафасидан боғлади қанот.

Навоний матлубин, зикрин ва ўйин
Рўёбга чиқармиш қутлуг давримиз.
Юрак фармонларин, навосин, куйин
Парвоздан-парвозга элтмиш умримиз.

Навойй куйлаган улуғвор Фарҳод
Мақсадин ҳал қилди бугунки дамлар.
Муътабар ишқин ва руҳин айлаб шод,
Сафларнинг олдига олди одамлар.

Навойй қутлаган Лайли шайдоси
Мажнун аҳд-паймониини яшнатмиш буюн.
Севги дунёсининг рамзи, фидоси
Ширин тилагини яшартмиш буюн.

Навойй мадҳ этган гўзал дилдорлар
Маънавий оламнинг латофатлари,—
Буюн туғилмишу улғаймиш улар
Латиф замонамиз назокатлари.

Навойй зориқиб кутган, телмурган
Замон шу, даврон шу, қурдик оқибат.
Озодлигу тенглик, дўстлик ўстирган
Ҳаёт шу, нафас шу, кўрдик оқибат.

Навойй қалбини ёндирган, чертган
Инсоний муҳаббат қурди биносин.
Асрлардан буён ярқираб турган
Даҳосин дилга жо этдик, даҳосин.

Шу устод тилаган маърифат, ҳикмат,
Ижодиёт боғин, гулшанин охир —
Яратдик, гуллатдик,

барқ урар абад,
Навойй тирикдир, тирикдир ахир.
Мураббим Алишер терган жавоҳир
Замондан-замонга мерос шубҳасиз.
Буюк тизмаларин, гўёки ҳозир
Яралган мисоли туймоқдадирмиз.

Нозимлар,
адиблар,
олимлар бирга
Унинг даҳосидан эммоқдадир нур.
Ҳайкали олдида тиз букиб ерга
Ва заковатига айтмиш ташаккур.

V

Мураббий! — демоқда, таъзимда ҳамма
Навий қўшиғин куйлашар шу тоб.
Қалблардан жой берган афкору омма,
Ҳам бир қўлда «Хамса» битилган китоб.

Муаззам устоздан маслаҳат сўрмиш,
Шеърият сирларин ўрганмиш ундан.
— Пирим! — деб, қўл бериб,
Издан юрмиш,
Заковатидан баҳр олмишким чиндан.
Дўстларим,
Алишер биз билан, мана,
Куй боши,
Тўй боши
Катта саф боши.
Ижод туғин юксак кўтарган ана,
У порлоқ маърифат, ҳикмат қуёши.

VI

Жаҳон қалбига завқ қўшмиш навоси,
Жаҳон осмонини чулғади буткул.
Наволар кўкида унинг даҳоси,
Адиблар кўнглида у касб этган гул.

Навий куйига жўрдир куйимиз.
Фикримиз, уйимиз, амолимиз ҳам.

Усиз ўтмайди ҳеч энди тўйимиз,
Унга тўй тўрини кўрсатмиш олам.
Ўзбеклар қалбида яшаган каби
Уйғур дилида ҳам Алишер устод.
Рус, қозоқ, қирғизу тожик сингари
Украин, белорус тилида ҳам ёд.
Ҳар уйғур нозими,
Ҳар бир куйчиси,—
Ўзбеклар қатори қутлар устозин.
Ҳар уйғур фарзанди,
Мағрур тўйчиси
Ўзбеклар қатори кутар устозин.

Ҳар уйғур ўйида, уйин тўрида —
Мураббим Навоий ўзин кўраман.
Ҳар уйғурнинг ноёб ишқу меҳрида
Мураббимнинг оташ сўзин кўраман.

* * *

Жаҳон умрига тенг Навоий умри,
Шеърят аҳлининг байроқдори у.
Ҳазал оламида нидоси, амри
Қўшиғу куй бўлиб янграйди мангу.

1967.

ҲОЛИД РАСУЛ
БУЮК НАВОИИГА

чиқ деразамга келиб урилар
Ойдин тунда майин еллар нафаси.
Кўз ўнгимда ўтмиш, тарих очилар
Бир дунё тушунча, ўй хазинаси...
Этди мени бутун ўзига мафтун
Санъаткор наққошнинг зўр муъжизаси.
Шу қадар суюкли, шу баҳорги тун,
Музайян асаринг ҳар бир парчаси.
Нақшларга тикилиб қарайман бир-бир
Фикримда ҳаяжон, ҳайрат, тасанно.
Шу ҳолда тинчимай юрагим урур,
Кетма-кет фикрлар этар таманно.
Нақадар буюқдир ижодий йўли,
Гулшанлар яратиб, бўлмиш бахтиёр,
Нақадар жўшқинли, зақоли дили,
Қудратли меҳнатла топмиш ифтихор!
Юлдуздек порларми шу қадар кўркем,
Оташин шеърлар бағрига пайванд!
Уни тасвирлайди муаззам ўлкам;
Ҳа, шундай шеърлар юракка фарзанд.
Турар кўз ўнгимда нуроний сиймо,
Унинг қарашлари нозик, табаррук,
Фикр инжуларин қилганди барпо
Тинчимас юрагим этарди дук-дук.

Ураб олди мени тушунча, хаёл,
Шоҳ асар устида узоқ ўйлайман.
Дейманки юракдан: эй нуроний чол,
Сени олқишлайди бутун эл, ватан,
Сен, узоқ асрлар йўллардан ўтдинг,
Зулматнинг бағрида гўёки чақин.
Ҳақиқат йўлида ғам-алам ютдинг,
Сенинг орзунг бўлди қалбларга яқин.
Куйладинг Фарҳодни — тош йўнувчини,
Шарафли меҳнатнинг зўр қудратини,
Чўлларда бўстонлар яратувчини,
Истадинг ҳурликнинг саодатини,
Хисравдек золимни фош этдинг, урдинг,
Халқпарвар Фарҳодга обида қурдинг,
Ақлли донишманд деҳқонни кўрдинг
Қоронғу зулматда нур сари юрдинг.
Дунёда аччиғу чучукни тотдинг,
Туилар ухламадинг, чекдинг зўр заҳмат.
Тафаккур ичида ҳасратга ботдинг,
Қалбингдан истадинг адолат, шафқат.
Чуқур ўй, фикрлар ахтардинг узоқ
Файласуф Арасту, Афлотун каби,
Шеърингда яратдинг ажойиб порлоқ —
Инсоний шараф, бахт, ахлоқ мактаби,
Қалбингда муҳаббат, буюк эҳтиром
Халқ учун сўзларнинг жавҳарин сочдинг.
Тинмадинг, юксалдинг ижодда мудом
Шеърят кўкида нур йўли очдинг.
Ўтсада орадан йиллар, асрлар
Яшайсан қалбларда, бахт ўлкасида,
Юлдуздек порлайди гўзал асарлар
Ифтихор бағишлаб эл сийнасида.

1948.

Ж

м-яшил чаманинг бир супасида
 Утирар нуроний шоир сервиқор,
 Япроқлар ҳилпирар кун шуъласида
 Кўзлари қоғозда, дилда ифтихор,
 Қаламдан томаркан маъно кумуш-зар
 Яшнайти юзида муаттар саҳар.

Очар хаёлларнинг нақши эшигин,
 Этар эҳтиросла дунёлар сайрин,
 Аллалаб инсоннинг тарих бешигин
 Яратар обида элга атайин.
 Жонланар ўнгимда ажойиб олам,
 Эҳтиром насими эсар дамбадам.

Қўлида зарварақ катта бир девон,
 Берар нақш — тушунча хаёли учун,
 Совғалар келтирар юрак боғидан
 Ватанинг толен иқболи учун,
 Сийпар соқолини тонгинг шамоли,
 Дилларга манзурдир унинг хаёли.

Уйчан кўзларида тушунча — дунё
 Чизар ҳошияга оташин, қалбан
 Утмишнинг ғурбатин этдида наво,

**Куртаклар ўстирди орзу-умиддан,
Бўстонлар яратган кўнгилнинг оёи,
Ўзбекнинг шеърида улуғ Навоий.**

**Кўраман ҳар кун яна меҳрибон
Қарайди бизларга узоқ ўтмишдан,
Нуроний назари тушарди ҳар он
Фикр чаманида гуллар ичидан.
Жонланар ўнгимда шеърий бир олам,
Шу олам ичида азиз бир одам!**

1947 йил. 14 август.

Восит Саъдулла

ЛОЛА ЯПРОҒИ БИЛА

(Навой ғазалига мухаммас)

Ф

ир кулиб, пинҳон бўлур соямни кўрмоғи
била,
Гоҳ, йироқдин кўрсатиб, яйрайди, бармоғи
била,
Кўзларимни куйдирай деб боғда ўртоғи била,
Илгин ул гулранг этибдир лола япроғи била,
Кафтларин барги била, тирноқларин доғи
била.
Лол этиб булбулни ҳам гулёр, наво қилган
кўнгил.
Одат айлаб аҳдича доим вафо қилган кўнгил,
Билмайин, васлини ҳар дам муддао қилган
кўнгил,
Риштаи зулфи хаёлидан ҳаво қилган кўнгил,
Бир қушедирким, қочибдур гўё боғи била.
Кўргузирсан меҳр эмас, сен менга истиғно
нуқул,
Янги бир афсона бўлдим сен билан
оламшумул,
Истасанг кел, кўйлагим чок айлайн эй
сарвигул,
Решлар кўксимда кўр, Фарҳод ранжин,
қўйким ул,
Қозмади мендек бало тоғини тирноғи била.
Кулма ошиқ, сен ҳам эрдинг қай куним
мен киби

Маълум эрмас кўкда чақмоқ учқуни ким,
мен киби:
Ҳар ён ургай ўзни дарё тўлқини ким мен
киби.
Шамъ ҳамдардимдурур ҳижрон туни, ким
мен киби,
Ҳажр ўтида қоврулур ул доғи ўз ёғи била.
Йўллариингга тикди кўз ул то тирик кўп
интизор.
Айлади «васлингги» деб ўз бағрини қон —
лолазор,
Энди ҳам сен ўтганинда айламайсан
эътибор,
Оташин лаълинг шаҳиди қабридин гулгун
ғубор
Ким, кўпар ўтдир, эмас қон ранг тупроғи
била.
Тут кўнгилни шукур этиб тонгдай, тириклик
бетиним,
Дардингга малҳам демиш ёрингни кулгусин
ҳаким
Бир ҳавоий сўз билан сен қилма кўнглингги
ярим,
Бемаҳал гулбонг ила ёлқитма булбул элни
ким.
Даҳр боғи гуллари хуштур, вале чоғи била,
Ёр умиди бирла енгдим келса неғам
даҳридин,
Қўрқмагай гул ёнида булбул тиканнинг
заҳридин.
Ёрсиз Восит кечарман икки олам баҳридин,
Лола эрмас урди ўт гулшанга бир гул
ҳажридин,
Ўртаниб ҳар дам Навоий нола қилмоғи била.

1967.

НОЗИ ҚОЛИБТУР

(Навой ғазалига мухаммас)

Қ

Ўнглим яна ёр ишидин рози қолибтур,
Илкимда ўшал созлигича сози қолибтур,
Хонамда жаранг авжида шаҳнози қолибтур
Ёр борди-ю, кўнглимда анинг нози қолибтур,
Андоқки, қулоғим тўла овози қолибтур.

Қайдинки, кўнгил мулки гўзал номига тушди,
Гўёки умр ой юзлининг жомига тушди,
Пинҳон юришим топди, аниқ ромига тушди,
Кўнглим қуши то сунбулининг номига тушди,
Булбул киби ҳар гул сари парвози қолибтур.

Қутмоқни кўринг, охири йўқ, неча тонг отқай,
Бир кунда қуёш сабри тугаб, қонига ботқай,
Ҳижрон ғамининг шиддати фил бўлса

қулотқай,
Ул қуш сафар айлаб, не тараб гулбуни
очқай;

Ким, боғаро бир сарви сарафрози қолибтур.

Ёримнинг шўх овози етар жойга қароргоҳ—
Қилдимки, бўлай ўлгуча деб завқига ҳамроҳ,
Несуд, ажаб ишқ фанидин бўлмайин огоҳ
Тақлид қилиб кўнглима ишқ аҳли чекар оҳ,
Ул бордию, эл ичра сарвози қолибтур.

**Ашк баҳрида кўнглинг эса ҳам кема Навоий
Ортиқ куйиб, андуҳ ила ғам ема Навоий,
Восит сабри олдида бу нима, Навоий,
Ҳижрону висолин кўпу оз дема Навоий,
Юз шукр деким, кўпи кетиб, ози қолибтур.**

1967.

Навоий ҳайкали

урар гулзор ўртасида,
 Кўп ўтаман ёнидан.
 Кексалару норасида,
 Ортиқ севиб жонидан,
 Гул қўйишар ҳар кун, ҳар кун,
 Етмагандай гул-гулзор.
 Эл ҳурмати шундай тўкин,
 Гул сингари беғубор.

Гулзор отлик бир ёш қиз бор,
 Мактабига ўтаркан —
 Гул келтирар ҳар тонг такрор;
 Олислашиб кетаркан,
 Шоир худди яшаргандай,
 Қўл силкитар кетидан.
 Яша, камол топ — дегандай,
 Нур ёғилар бетидан.

Турар гулзор ўртасида,
 Кўп ўтаман ёнидан.
 Кексами ё норасида,
 Барча севар жонидан.
 —Замонингга етдим омон!
 Яхши замон — дегандай
 Қараб турар ёшдай ҳамон,
 Ёшман ҳамон, дегандай,

1962.

9

I

рим оқшом, ой осмонда, сарой уйқуда,
Парча нонга зор бўлганлар очлик, қўрқувда,
Баланд тоғнинг тепасида кезарди Фарҳод,
Юрагидан чиқармайин ҳеч қандай фарёд.
Буни фақат билар эди унда Навоий,
Кеча-кундуз куйлар эди куйда Навоий.

Фарҳод тоғда, Ширин боғда, севгига доир —
Ғазал ўқиқ иккисига муҳтарам шоир:
— Келинг сизга азизларим битта сўзим бор,
Сизлардан мен яширмайман, у сўзни зинҳор!
Дея сўзин бошлаб кетди булбул Навоий!
Фарҳод билан Ширинга гул терган Навоий!

II

Сен эмасми кечалари сўндирмай шамни,
Лайли билан сўз айтишиб бутун оқшомни,
Ҳаёт учун ишга солган эй буюк инсон.
Қалам билан Ёсуманни айлаган яқсон!
Сен эмасми тоғда кезиб Фарҳоднинг билан,
Разил Хисрав лашкарига қараб от қўйган!
Сен эмасми катта жангда бўлиб қаҳрамон
Ширин учун гўзалликнинг нақшини ўйган.
Сен эмасми шоирларнинг зўр даврасида,

Андижонлик Юсуфмирзо ғазалин севган,
Сен эмасми илм аҳлининг бўлиб паноҳи,
«Хамса»нг офтоб бўлиб элга муҳаббат қўйган.

III

Ҷани энди ҳозир тирик бўлсанг Навоий,
Эшитмасди сендан сира йиғи навони.
Бизлар билан чаманлардан гул терар эдинг,
Дадил туриб кўкрагингни сен керар эдинг.
Фарҳодингнинг ботирлигин кўрардинг ўзинг,
Биз яратган нур конидан порларди кўзинг.
Лайлиларинг, Ширинларинг чиқарди йўлга,
Урар эдик ҳурмат билан сени нур, гулга,
Ватанингда жарангларди янгроқ овозинг,
Эл, улусинг тинглар эди ўйноқи созинг,
Замонамиз ҳақида сен ёзардинг китоб,
Шеърят осмонида эй улуғ офтоб.

1948.

Шерлон АЛИЕВ

НАВОИЙ ЧАМАНИ

Бу бўстон саҳнида гул кўп, чаман кўп.
А. Навоий.

Ш

еърият оламида учратдим ажиб чаман,
Беш асрни қаритиб ўзи кўрмаган хазон.
Не-не бўрон увлаган дея: « Сени янчаман!»
Лекин шеърий чечаклар сўлишмаган ҳеч
қачон.

Бу — Навоий чамани, турфа гуллари маҳбуб,
Маъшуқалар мактубин безашади тунлари,
Йигитлар жангда солса душманларга талатўп,
Тиканлари санчилар ёвга ханжар сингари.

Бешик тебратган она алласи шу гуллардир,
Деҳқон уруғ сочаркан дилдаги навоси шу.
Хушовоз ғазалхонлар — севимли булбул-
лардир,
Шу гулларга қўнишган, энг баланд ҳавоси шу.

Шу туйғулар чаманин ардоқлаб кезган одам,
Фарҳоду Ширинлардай умрбод қаримагай.
Бу чамани тарк этмам ҳатто ойга учсам
ҳам,
Наслларнинг қадами ундан ҳеч аримагай!

1967.

...НАВОИИДАН ДЕЙДИ СЎЗИНИ

аднода концерт бошланди
Тордан-торга кўчар шашмақом.
Ёнбошига тортиб ёстиқни
Ҳузур қилиб тинглайди бобом.

Диктор эълон қилар ашула,
Навоийдан дейди сўзини.
Бир жилмайиш қошлар шу маҳал
Ажин босган бобом юзини.

Кейин бирдан хаёлга чўмар
Намланади қисик кўзлари.
Қулоғининг остида янграб
Ашуланинг мунгли сўзлари.

«Қаро кўзим, кел, э мардумлиғ,
Эмди фан қилғил,
Кўзим қаросига мардум
Кабн Ватан қилғил».

Бир ғуссани унинг эсига
Солиб қўйди бу мунгли сўзлар.
Ғижжак ва най чўзиб қуйлайди,
Танбур, рубоб, оҳиста бўзлар.

Оқ шашмақом, бўлди, бас энди!
Қуйлама най, бўзлама танбур.
Бобомнинг оқ соқоли бўйлаб
Кўзларидан тўкилади дур.

Кенжа ўғли қайтиб келмади,
Ватан учун жон берди жангда.
Бу бобомнинг юрак пардасин,
Тинталайди мунгли оҳангда.

Кенжасини яхши кўрарди
Ҳамма ўғлидан ҳам ортиқроқ.
Боақл ва боадаб эди
Кўнгли қишнинг қоридек оппоқ.

Уйга келар эди кечқурун
Варақларди қалин «Ҳамса»ни.
Хўп ўрганиб қолганди бобом
Ўқи — дерди, ҳа қани, қани.

«Ки Фарҳод ариққа чора айлаб
Кезар эрди шикофи хора айлаб.

. . . . .

Ҳунарни сақлабон неткумдир охир,
Олиб тупроққами кетгумдир охир».

Балли! — дерди, севиниб бобом,
Одам деган бундоқ бўлипти,
Ким халқ учун хизмат қиларкан —
Овозаси юртга тўлибди!

Навойи ҳам, азиз ўғлоним,
Одамларнинг экан одами:
«Одами эрсанг демагил одами
Аниким йўқ халқ ғамидин-ғами».

Дебди ўғлим, ажаб айтишти,
Шундоқ бўлиш керак албатта,
Ҳаракат қил халқ иши учун,
Ҳали сенинг вазифанг катта.

Мен-чи энди қариб қолибман,
Суянганим сизу, асодир,
«Соқол оқи ўлимга пешровдир
Тириклик сабзаси узра қировдир».

Дебди яна ҳазрат Навоий
Олим бўлгил ўғлим ишқилиб.
«Олим бўлсанг олам сеники»...
Кексаликда яша гашт қилиб.

Мунгли ўғлин қистарди бобом
Айтиб бер деб бирор ашула.
Баъзан ўлтиришар то саҳар
Ой дарчадан тўккунча шуъла.

«Чор девон»дан танланган ғазал
Янграр эди, бобом дер: балли!
«Бир неча гул барги қабо яли-яли
Айлагали бизни адо яли-яли».

.....
Радиога сўнгги машқ тинди
Бобом аста кўтарди бошин.
Енги билан сийпалаб олди
Кўзидаги қуйилган ёшин.

Иўқ деди-у йиғламайман, бас!
Ўғлим ҳали тирикдир менга.
Халқ бахтичун жонин бердику,
Қаҳрамонку, йиғлайин нега?!

У ўқиган Фарҳод ишини
Ўзим қилиб келдим Фарҳодда.
Ўғлим қариб қолдим деярдим,
Ўзим ҳам кўп эканман содда.

Иигитлардек куч-қувватим бор,
Отахон деб ҳурмат қилишар.
Колхозимда тажрибакорман
Ҳар сўзимни маъқул билишар.

Навоийнинг бирон ғазалини
Тинглаганда эслайман уни.
Ғам ярашмас замонамизга
Энди унутаман қайғуни.

Ёстиғига ёнбошлаб бобом
Менга дейди — келтир «Хамса»ни,
Арабий ҳарфила ёзилган,
Сўзларни у тинглар, бамаъни.

1948.

СУХАН ДОНОСИ

аросат соҳиби эл дўсти бўлган
 Ҳамма назм аҳлига раҳбар Навоий.
 Муруват, марҳамат шафқатли бўлган,
 Сўзи ширин, тили шакар Навоий.

Сухан доноси ўзбекдан Алишер,
 Бўлиб мумтоз ўзбекдан Алишер,
 Элим шаҳбози ўзбекдан Алишер,
 Қаламкаш аҳлига сарвар Навоий.

Бўлиб машҳур Мавлоно Низомий,
 Садаф олам эса, дурдона Жомий.
 Жаҳон халқига маълум бўлди номи,
 Деган ҳар нутқи чун гавҳар Навоий.

Дили дарёйн илму, сўзга моҳир,
 Анинг ҳар лафзи чун дурру жавоҳир.
 Сўзидан манфаатлар элга зоҳир,
 Элига ҳайриятпарвар Навоий.

Яратган халқ аро зебо ғазаллар,
 Фавонд маъдани яхши масаллар.
 Ёқимлик сўзлари кўрган маҳаллар,
 Машоми фикр аро анбар Навоий.

Уқинг дoston, Низомий. «Хамса»сидан,
 Баҳористони Жомий «Хамса»сидан.
 Кўринг ҳар он Навоий «Хамса»сидан
 Берур бир лаззати дигар Навоий.

1948.

А

диблар хайлига сарвар Навоий,
Амал эҳсонда халқпарвар Навоий,
Ҳунар санъатда назму наср бирлан
Адаб аҳлига зебуфар Навоий.

Кишилар қилмагани қилдинг
ижод,

Қилиб турки тилида «Хамса»

бунёд,

Ҳамма ўзбек элига бўлдинг устод.

Буюк сўз устаси, раҳбар Навоий.

Биной доимо форсий тарафдор,
Ёзиб сен турк тилида беҳад ашъор,
Бутун дунёга қилдинг фазлинг изҳор,
Сўзинг гавҳар, тилинг шаккар Навоий.

Жаҳонга тўлди Мажнунинг

садоси,

Бўлиб машҳур Лайлининг навоси,

Ҳақиқий ишқ аҳли можароси,

Баён қилдинг улуғ дафтар

Навоий.

Мисоли йўқ жаҳонда «Ҳафт манзар»,
Етти достони бўлмиш етти гавҳар,
Етти иқлимда етти бурчи аҳтар,
Яратдинг янги «Искандар» Навоий.

Кўриб Ширинни кўзгу ичра
Фарҳод,
Ажойиб ишни қилди тоғда ижод,
Бериб Ширин учун жонини
барбод,
Оқиздинг тоғ аро кавсар Навоий.

Ёзиб қушлар тилидан кўп ҳикоят,
Неча маҳбуб қалбидан ривоят.
Жаҳонга бўлди «Чор девон» ижобат —
Саодатга бўлиб мазҳар Навоий.

Улуғ халқ муддаоси топди имкон,
Халойиқ тўй қилур бир тану бир жон,
Ҳақирий сенга ҳурмат айлар эълон,
Адиблар ҳайлига сарвар Навоий.

1948.

С

авол берди менга чет эллик жаноб
 Анга мен айладим шундайин жавоб.
 Деди: Ҳазрат Навоий кимдир ўзи?
 Дедим: Ҳикмат эрур ҳар айтган сўзи.
 Истеъдодли, соҳиб тамиз эди у.
 Буюкликка жонли рамз эди у.
 Деди: Қандай асарлар қолган андин?
 Дедим: Ашъорларин ҳар банди-бандин —
 Таҳлил этсак, сермаънидир ҳаммаси,
 Шоҳ асарлар чўққисидир «Хамса»си.
 Деди: Қай Ғояни у олға сурган?
 Дедим: Ҳар өзгу ишга у қўл урган.
 Деди: Сургуни қилинган у нечун, айт?
 Дедим: Зулм аҳлига битган ҳажв байт.
 Деди: Бунга у қандай журъат этган?
 Дедим: Бу байт шоҳ қулоғига етган.
 Ғазабдин қон тўлиб шоҳнинг кўзига,
 Кириб сарой аъёнларин сўзига,
 Зимдан жосус йўллаб шоир ёнига,
 Суйқасд ҳам қилган унинг жонига.
 Лекин бу шум аҳдига шоҳ етмаган,
 Эл-юртга ҳам адолат бахш етмаган.
 Мазлум элнинг аҳвөлин кўрган шоир

Шоир ташлар шоҳу гадрга доир;
«Одами эрсанг демагил одами
Аники йўқ, халқ ғамидан ғами».
Бу ширдан эл завқ олиб яйраган,
Текинхўрлар аксинча тиш қайраган.
Деди: «Шоир мазлум элга босиб ён —
Кўтаргандир балки эл ичра исён?»
Дедим: Йўқ у исёнкор эмас эди,
Тожу тахтни ҳам инкор этмас эди.
Фақат юртда одил бир шоҳ бўлсин деб,
Эл-юртига пушти-паноҳ бўлсин деб,
Шоҳни одил бўлишга ундар эди,
Лекин сарой аҳлидан зарба еди,
Сарой аҳли Алишерга ёв эди,
Анинг юксак ғоясига ғов эди.
Шоҳдан кутган иноятлар шумиди?
Барбод бўлгач, буюк орзу, умиди —
Четга тортиб машъум саройдан ўзин,
Қурол қилиб оташин, ўткир сўзин,
Шоҳга қарши отди таъна тошини,
Баҳам кўриб эл билан нон, ошини.
Ҳар назмида эл дардин изҳор этиб,
Чиркин тузум сирларини ошкор этиб,
Ҳар назмида кўзлаб эл манфаатини,
Бу тузумга қарши сочди нафратин.
Шундан бери неча карвонлар ўтиб
Неча аср, неча замонлар ўтиб,
Келди охир дилбару ҳуррам замон,
Шоир орзу қилган ҳур давру-даврон.

1967.

БИР КАФТ ТУПРОҚ

Ғ

ироқлардан келган сайёҳ бир олим
Эҳсон этди менга бир қисм тупроқ.
Гўёки қуёшни кафтимга олдим,
Кўзга суртган сари суртаман кўпроқ.

Уни кўзларингга суртмаслик гувоҳ,
У буюк дахонинг ҳоки пойидан.
У йироқ асрлар қаъридан гувоҳ.
У гувоҳ ҳикматнинг тошқин сойидан.

Улуғ бир инсоннинг овозидур бу,
Тирик оҳанглардан қадри зиёда.
Фурқат, Муқимийнинг устозидур у,
Набираси Ҳамид, Ғафур, Шайхзода.

Жонимдай асрайман мен бу эҳсонни,
Тупроқки, қошида асрлар урвоқ.
Тупроқки, бу ғазал мулкин султони
Алишер қабридан олинган тупроқ!

1967.

М У Н Д А Р И Ж А

Навоий сиймоси. Сўз боши. Холид Ра- сул . . . . . :	7
Ғ а ф у р Ғ у л о м. Алишер	11
Алишер Навоий қабри устида	15
Тун била Тонг	17
О й б е к. Навоий (поэмадан бир бў- лак)	19
Ш а й х з о д а. Навоий (баллада)	29
М и р т е м и р. Улмас сиймо	33
Қуш тили	35
Бахшининг айтганлари	37
Яли-яли (Навоийга ўхшатма)	43
С о б и р А б д у л л а. Устоз Навоий	45
Чор девон	47
Мухаммас	49
Ҳ а б и б и й. Устоз	52
Очилди яхши соатда	54
Навоий луғати ҳақида	56
Улуғ зот	58
М а м а р а с у л Б о б о е в. Устод	65
«Занжирланган шер»	70
Ш а р о ф Р а ш и д о в. Навоийга	71
Қ у д д у с М у ҳ а м м а д и й. Азиз бобом	72

Шукрулло. Навоий	74
Жуманиёз Жабборов. Навоий- га мухаммас	75
Хусниддин Шарипов. Навоий	78
Сайёр. Навоий ва Райнис	80
Юсуф Шомансур. Навоий ва Маяковский	82
Барот Бойқобилов. Регистон- даги ўйлар	85
Беҳзодни хотирлаб	87
Навоий хиёбонида	89
Рўзи Қодирий. Мураббим На- войга	91
Холид Расул. Буюк Навсийга	96
Шоир	98
Восит Саъдулла. Лола япроғи била	100
Нози қолибтур	102
Наврўз Жапақов. Навоий ҳай- кали. (Миртемир таржимаси) .	104
Адҳам Ҳамдам. Улуғ куйчи .	105
Шерлон Алиев. Навоий чамани	107
Қ. Муҳаммаджон, Маннон Ғани. Навоийдан дейди сўзини	108
Камолий. Сухан доноси	112
Абдулғафур Ҳақирий. Раҳ- бар шоир	113
Ғайрат Маҳмудов. Устоз .	115
Султон Қўқонбеков. Бир нафт тупроқ	117

К о л л е к т и в

На узбекском языке

Воспеваем Навои

Стихи

Издательство „Ёш гвардия“ — Ташкент—1968

Рассом П. Воронкин

Нашриёт муҳаррири Абдулла Орипов

Расмлар редактори Г. Жирнов

Техн. редактор С. Каприелова

Корректор М. Азимбоева

Босмаҳонага берилди 9/1-1968 й. Босишга рухсат этилди 19/III—1968 й. Формати 60×90^{1/32}. Босма листи 3,75. Шартли босма листи 3,75. Нашр листи. 3,88. Қоғоз № 1. Р 09694. Тиражи 20000

„Ёш гвардия“ нашриёти

Навоий кўчаси, 30. Шартнома № 166—67.

Ўзбекистон КП Марказий Комитети Бирлашган нашриётининг босмаҳонаси. Тошкент, „Правда Востока“ кўчаси, 26. 1968. Заказ 5739. Баҳоси 53 т.

Тузатиш

Бет	Сатр	Хато	Тузатиб ўқилсин
8	11	Беш юз йигирма беш йил	бир неча аср
71	5	қоматин	қимматин
85	16	отмиш	қотмиш
89	11	қўлида	қўлидан
116	1	шоир	шиор

К заказу 5739.